

UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA FILOZOFICKÁ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2020

DARIA ZHYVOTOVSKA

Univerzita Pardubice

Fakulta Filozofická

Válka a revoluce jako osobní zkušenost. Pohledy ruských vojáků na revoluční rok 1917 v pramenech osobní povahy.

Daria Zhyvotovska

Bakalářská práce 2020

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 9/2012, bude práce zveřejněna v Univerzitní knihovně a prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 28. 8. 2019

Daria Zhyvotovska

Poděkování

Chci vyjádřit vděčnost za pomoc při přípravě práce svému vedoucímu práci Mgr. Zbyňku Vydrovi, Ph.D., za vstřícný přístup, odborné rady a za pomoc v napsání bakalářské práci. Taky bych chtěla poděkovat příteli, kamarádům, kteří mně v tom nenechali samotnou a své drahé rodině a všem, kteří mně jakýmkoliv způsobem pomohli a podporovali.

Anotace:

Práce se zaměřuje zkoumáním pramenů osobní povahy, především korespondencí a deníky z roku 1917 vojáků různých hodností. Zachycuje jejich mentální svět, postoj k revolučnímu roku a k válce v historickém kontextu a vojenské psychologii.

Klíčová slova:

Prameny osobní povahy, ruská revoluce 1917, historická psychologie, vojenská psychologie, první světová válka, ruská armáda, dopisy, memoáry.

Title

War and revolution as a personal experience. The view of Russian soldiers on the revolutionary year 1917 in the personal sources.

Annotation:

The work focuses on the study of the personal sources (especially correspondence and diaries) of 1917 year of various military ranks. It captures the mental world of a soldier, their attitude to the revolutionary year and the war in the context of historical and military psychology.

Key words:

Personal sources, Russian revolution 1917, historical psychology, military psychology, first World War, Russian army, letters, memoirs.

Obsah

Úvod	6
1. Únorová revoluce	11
1.1 Události před Únorovou revolucí	11
1.2 Příčiny Únorové revoluce	12
1.3 Průběh revoluce	13
1.4 Charakteristika davu	16
2. Události mezi Únorovou a Říjnovou revolucí	18
Charakteristika elity	22
4. Situace v armádě	26
5. Charakteristika postav a osobní prameny	32
5.1 Řadoví vojáci	32
5.2 Důstojníci.....	35
5.2.1 Dopisy Sněsareva A. E.	37
5.3 Dělostřelci	40
5.3.1 Dopisy praporčíka dělostřelectva F. Stěpuna	42
5.4 Námořníci	45
5.5 Gardisté.....	52
5.6 Obecná tendence	54
6. Závěr	56
7. Resumé	60
7. Summary	62
8. Seznam použité literatury a pramenů	64

Úvod

Rok 1917 není jenom rokem války v Rusku, ale i rokem svržení monarchie, dvou revolucí uvnitř státu – druhá z nich skončila občanskou válkou – svržením prozatímní vlády, příchodem bolševiků. Taková změna kulturních cyklů úzce souvisí s psychodramatem a vojenskou psychologií. Z tohoto hlediska je zajímavé studovat psychologii a mentální charakteristiku jednotlivých sociálních skupin v rámci jejich nejtýpějších činitelů, které způsobují a vyvolávají jejich chování.

Revoluce znamená změnu v ideologii, chování, hodnotách a psychologii lidí. Sorokin říkal ve své knize *Sociologie revoluce*, že v revolučním davu člověk ztrácí svou kulturu a stává se přirozenou bytostí ovládanou výhradně svými vlastními instinkty. Při analýze příčin revolucí P. Sorokin poznamenává, že potlačení základních instinktů většiny obyvatel (a také nemožnost je alespoň minimálně uspokojit) je vždy předpokladem revoluce. Ve své knize popsal 8 potlačovaných základních instinktů v předvečer revoluce v Rusku. Některé z nich jsou: hladem potlačený trávicí instinkt, neuspokojení potřeb obyvatel v oblasti bydlení a oblečení, potlačení instinktu sebezáchovy hromadnými vraždami a popravami, potlačený instinkt sebevyjádření a potřeba svobody (projevy a akce).¹

Dopisy a deníky slouží jako zvláštní historický zdroj, který nejlépe osvětluje pocity, prožitky a zkušenosti autora textu. I když v této vojenské době existovala cenzura, psaní dopisů bylo jediným prostředkem komunikace. Dopisy pomáhají při porozumění historické minulosti v celé její rozmanitosti. Nejvíce jsem čerpala z dopisů řadových vojáků a důstojníků z knihy IL'JIN-ŽENEVSKIJ, Aleksandr Fedorovič, ed. *Počemu soldaty i matrosy stali pod znamenami Oktjabrja: (pis'ma soldat i matrosov v red. bol'shevistskich gazet 1917 goda)*, dopisů řadových vojáků z knihy ČADAJEVA, O. N., ed. *Soldatskije pis'ma 1917 goda*, dopisů důstojníka SNESAREV, Andrej Jevgenjevič. *Pis'ma s fronta: 1914–1917*, dopisů praporčíka z dělostřelectví STEPUN, Fedor Avgustovič. *Iz pisem praporščika-artillerista*, a něco jsem použila z Budberg A. *Dnevnik belogvardejca, Dnevnik Imperatora Nikolaja II. atd. Memoáry odrážejí autorovo chápání minulé reality a historické identity. Z memoárů jsem použila GRAF G. K. *Revolucija i flot. Baltijskij flot v 1917–1918 gg.**

¹ Почебут, Л. Г. Социальная психология : [учебник] / Л. Г. Почебут. - Санкт-Петербург [и др.] : Питер, Санкт-Петербург [и др.] : Питер, 2017. - 399 с. - (Учебник для вузов) (Стандарт третьего поколения). ISBN 978-5-496-02962-9, str. 360–361

Účel a cíle práce jsou analýza zdrojů osobní povahy pro rozbor postojů k událostem roku 1917, analýza zástupců různých vojenských hodností, jejich reflexe, emocionální stavy a názory na vnitřní politickou situaci v Petrohradě v roce 1917. Stanovila jsem si následující úkoly: určit specifika odrazu života řadových vojáků, námořníků, dělostřelectva a důstojníků v dopisech, dále najít odlišnosti v dopisech různých jednotek a hodností, jaké byly cennosti pro každého z nich. Sledovat, jak prameny osobní povahy (memoáry, dopisy, deníky) odráží svět zážitků a emocionální stránku vojáků. Určit postoj vojáků k válce, k revolučním událostem a k budoucímu uspořádání Ruska.

V první třech kapitolách jsem rozebrala historické události, které probíhaly během roku 1917. Ve čtvrté kapitole jsem nastínila obecnou situaci na frontě a ve flotě, postavení a vztahy mezi nadřízenými a podřízenými v armádě. Ukázalo se, že změny ve společnosti se projevovaly i v armádě. V páté kapitole jsem roztříдила osobní prameny podle hodností a jednotek, zkoumala jsem dopisy a memoáry. Závěrečná část shrnuje nejdůležitější myšlenky práce a rozdíl v emocích řadových vojáků, důstojníků, gardy, dělostřelectva a námořnického týmu, jejich duševní stav a proč vojáci nechtěli bojovat.

Moje metodologie a přístup vycházejí z historické a vojenské psychologie. Mírně jsem se odchýlila od metodologie *dějiny emocí*, protože zkoumají hlavně základní lidské emoce (podle P. Ekmana je sedm základních emocí podle výrazu tváře) a řeší otázku Nurture vs. Nature (získané vs. vrozené), což se moc nehodí k mému tématu, protože já zkoumám emoce v rámci obyvatel jednoho státu. Takový přístup by se hodil, kdybych zkoumala odlišné kultury (například domorodců nebo Inuitů). A *dějiny emocí* hlavně řeší, jak se měnil způsob vyjádření emoce. K mému tématu se nejvíce hodí metodologie *historická psychologie* a *vojenská psychologie*.

Historická psychologie je zvláštní oddělený aspekt lidské existence v historickém kontextu. Je to přístup, který staví psychiku a osobnost do specifického spojení časů. Studuje změny osobnosti a psychiky člověka v kulturním makročase, který se nazývá historie. Patří k psychologickým a historickým vědám. Od psychologie se liší tím, že problematiku zkoumá v určitém historickém úseku. Také vysvětluje minulé události a tendence historického rozvoje. Psychohistorické práce byly věnovány psychologickému popisu historických osobností a sociálních skupin, psychologické interpretaci událostí. Poprvé historii emocí zkoumal L. Fevre, poté N. Elias, J. Huizinga a T. Zeldin.²

² Макарова Надежда Николаевна „Пока живой – писать буду. . . “: повседневность чувств эпохи Великой Отечественной войны (по материалам личной переписки магнитогорцев) // НИР. 2016. №3 (17). URL:

Jedním ze tří směrů v historické psychologii je hermeneutický fenomenologický směr založený na čtení, vyložení a interpretaci prostřednictvím psychologie zdrojů a pramenů jednotlivých dějin (dopisů a deníků).

Jaké jsou záporné stránky metody historické psychologie? Metoda obsahuje slabý stupeň verifikace (ověřitelnosti) prací, protože materiálů většinou není dost na to, aby bylo možné pomocí psychologických metod interpretovat informace z různých historických zdrojů. Také existuje určité riziko interpretace událostí prostřednictvím hranolu světonázoru toho, kdo interpretace provádí.³

Fenomenologický přístup zkoumá, jak někteří lidé prožívají určitou zkušenost (porozumění, vnímání krásy, násilí atd.). Hlavní je ucelený popis zkušenosti, nezávislý na teoretickém, politickém nebo jiném postavení výzkumného pracovníka.

Hermeneutický přístup spočívá v tom, že osobní postavení výzkumného pracovníka není odkládáno stranou, ale má se stát nezbytnou součástí interpretačního procesu. Je přítomna reflexe výzkumného pracovníka.⁴

Vojenská psychologie se zabývá interpersonálními vztahy v armádě chování celých vojsk (armád) na bitevním poli. Osobnost člověka ve válce se velmi mění, tvoří se zvláštní typ osobnosti. Formuje se odlišný vztah ke smrti, která se ve válce stává součástí každodenního života. Pro ty, kdo zabijí, kdo vidí smrti jiných a vědí, že každou minutu mohou zemřít, je normálním jevem znehodnocení lidského života. Smrt už nevyvolává strach nebo hnus, ale jen lhostejnost. Takové otupení smyslů je normální, jde o ochrannou reakci při opakovaných stresových situacích.⁵

Řadový a velitelský štáb má různá vnímání reality a psychologii osobnosti, protože u každého jedince jsou odlišná specifika a úkoly. Každý má různé typy nebezpečí a stresu. Na odlišné vnímání reality mají také vliv různé faktory, jako jsou pozice, typ vojenské jednotky, způsob kontaktu s nepřítelem (je blízko, nebo daleko), interakce s technikou, charakteristika fyzického a psychického zatížení. Ale ve válce mají všichni stejné extrémní podmínky, které

<https://cyberleninka.ru/article/n/poka-zhivoy-pisat-budu-povsednevnost-chuvstv-epohi-velikoy-otechestvennoy-voyny-po-materialam-lichnoy-perepiski-magnitogortsev> (дата обращения: 13. 6. 2020).

³ <https://zaochnik.com/spravochnik/psihologija/teoriya-i-metodologija-istorii/istoricheskaja-psihologija/>

⁴ https://psyjournals.ru/kip/2009/n1/Bousygina_full.shtml [Феноменологический и герменевтический подходы в качественных психологических исследованиях-Культурно-историческая психология - 2009. Том. 5, № 1]

⁵ Сенявская Е.С. Отношение к жизни и смерти участников Первой мировой войны: очерк фронтовой повседневности // Былые годы. Российский исторический журнал. 2012. № 3(25). С. 30–41. (Источник информации – портал История.РФ, https://histrf.ru/biblioteka/pamyatniki-geroyam-pervoy-mirovoy/b/otnosheniie-k-zhizni-i-smierti-uchastnikov-piervoi-mirovoi-voiny-ochierk-frontovoi-povsiednievnosti#_edn3)

je nutí dělat okamžitá rozhodnutí, mít maximální jasnost a pocítovat soudržnost v akcích nezbytných k přežití.⁶

Ruský vojenský psycholog R. K. Drejling říkal, že v podmínkách dlouhodobého výskytu nebezpečí se z mnohých nestávají bojovníci, ale pacienti psychiatrických léčení, protože jejich psychika to už nemůže déle vydržet. Takových případů ztrát z psychických důvodů bylo v první světové válce 6 až 10 na 1000 vojáků (v rusko-japonské válce ztráty z psychických důvodů činily 2 až 3 případy na 1 000 lidí).⁷

Už v polovině války byl počet psychicky nemocných 50 tisíc (to je 0,5 % z celkového počtu vojáků, kteří bojovali).⁸

Nenávist ve válce je zajímavý jev. F. Stěpun o ní píše: „Zabití je už vnímáno jen jako práce (...) Nenávist k nepříteli je cítit jen v týlu.“⁹ A také: „Rakušané v zákopech pro nás nejsou lidé, které zítra uvidíme tváří v tvář, ale jakýsi anonymní oni. Nevidíme je, proto nevíme; nevím – nemilujeme. A když vidíme a víme (zranění, vězni), pak milujeme.“¹⁰ Z toho vyplývá, že když se vojáci seznámili, už pro sebe navzájem nebyli jen nepřátelé, ale vnímali se i jako osobnosti.

Také známe případy sbratřování, kdy vojáci na nějaký čas – hlavně na svátky – přerušili nepřátelství a vyhlásili příměří. Často se to stávalo na Vánoce, třeba na rusko-rakouské frontě v prosinci roku 1915. Zajímavý je příklad, že na některých částech severní fronty byly s bojujícími nepřáteli navázány delší přátelské vztahy. Navzájem se nerušili, nestříleli po sobě a nezajímali vězně. Šli k sobě na návštěvu a měnili si věci (cigarety, koňak atd.). Toho se zúčastnili i důstojníci a velitelé pluků (střelci z 55. sibiřského pěchotního pluku).¹¹ Sbratřování se rozšířilo koncem roku 1916 a zejména pak v roce 1917.

Rusko ve 20. století přežilo několik strašných válek. Nejděššími a nekrvavějšími byly první a druhá světová válka. Ale i meziválečná perioda měla hodně druhů ozbrojených konfliktů. Pro stát je nejtěžší občanská válka. Fokus hledání nepřítele už se z vnějšku přemísťuje dovnitř, ztrácí se dřívější jistota a nepřítelem už se může stát každý. Obecné

⁶ Tamtéž

⁷ Съедин С. И., Абдурахманов Р. А. Психологические последствия воздействия боевой обстановки. Учебное пособие. М., 1992. С. 6.

⁸ Асташов А. Б. Война как культурный шок: анализ психопатологического состояния Русской армии в Первую мировую войну // Военно-историческая антропология. Ежегодник, 2002. Предмет, задачи, перспективы развития. М., 2002. С. 269.

⁹ Степун Ф. А. (Н. Лугин). Указ. соч. С. 42.

¹⁰ Степун Ф. А. (Н. Лугин). Указ. соч. С. 41.

¹¹ Асташов Александр Борисович Братания на Русском фронте Первой мировой войны // Новый исторический вестник. 2011. №28. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/brataniya-na-russkom-fronte-pervoy-mirovoy-voyny>.

podezření a strach, po mnoho desetiletí zakořeněné v sovětské společnosti, jsou přímým důsledkem tohoto procesu. Následoval stalinský teror, který se stal pokračováním revoluce. Vyřešení všech problémů krveprolitím a znehodnocením lidských životů už jsou z pohledu získaných zkušeností normální. Terminologie těchto let jako „vojenský tábor“, „nepřátelské prostředí“ atd. odrážela psychologii ve společnosti sovětského Ruska. Ekonomika, politika a dokonce i kultura byly nasyceny duchem války. Existovaly společné vojenské sportovní akce, písně revolučního charakteru atd.¹²

Vojáci, kteří ve druhé světové válce zvítězili, se nestali „ztracenou generací“ jako veteráni z první světové války, kteří nedokázali pochopit, za co bojují. Ale dá se říct, že v podobné situaci se objevili ti, kteří vyplňovali „mezinárodní povinnosti“. Situace se ještě více zhoršila po válce v Afganistanu, která skončila skutečnou porážkou. Obě války (první světová a válka v Afganistanu) vedly k vnitřnímu rozpadu státu, obě vytvořily generaci, která přemýšlela kategorií „člověka s pistolí“. Nevyhnutelný poválečný traumatický syndrom po válce byl pro afgánské veterány ještě prohlouben krizí duchovních hodnot, jako se to v historii po nespravedlivých a nesmyslných válkách stalo už vícekrát.¹³

¹² Сеньявская Е. С. Психология войны в XX веке: исторический опыт России

¹³ Тамtéž

1. Únorová revoluce

1.1 Události před Únorovou revolucí

28. července 1914 začala první světová válka, která se také nazývala velká válka, tedy jedna z nejtragičtějších etap světové historie. Nikdo si nedokázal představit, že by se tato tragédie stala výchozím bodem pro všechny následné světové události 20. století.

V Rusku se tato válka proměnila z imperialistické v občanskou. Mnoho zdrojů a důkazů o dalších bouřlivých událostech (revoluce, zahraniční intervence a občanská válka) se ztratilo a některé rukopisy byly archivovány sovětskou vládou. Proto až teprve nyní máme k dispozici dokumenty z této doby.

Rok 1917 – série revolucí v Rusku, které vypukly v období první světové války, skončily svržením Mikuláše II. a nastolením prozatímní vlády. Ta byla později za Říjnové revoluce svržena bolševiky, kteří vyhlásili vládu Sovětů.

Revoluce se tedy obecně vzato v mnohém vzájemně podobají, zároveň je ale každá v něčem jiná. Rusko se nacházelo na periferii Evropy a jeho vzdělané vrstvy ze všeho nejvíc trápila zaostalost země v porovnání s ostatními státy na kontinentu. Tamější revolucionáři byli marxisté, kteří často kladli rovnítko mezi termíny „proletariát“ a „lid“ a prohlašovali, že revoluce je historickou nutností, ne nějakým morálním příkazem. Strany revolučního charakteru existovaly v Rusku už před rokem 1917, a když pak ta osudná chvíle uprostřed světové války skutečně nastala, začaly vzájemně soupeřit o podporu již připravených útvarů lidové revoluce, jakými byli vojáci, námořníci nebo dělníci ve velkých petrohradských závodech, nikoliv o loajalitu zmatených a živelných revolučních mas.¹⁴

Ruská revoluce nemá přesně stanovené datace a mnoho historiků vede debaty o tom, kdy přesně začala a kdy skončila. Richard Pipes ve svojí knize Dějiny ruské revoluce 1905–1917 píše, že první fáze revoluce začala již v roce 1905.¹⁵ Také tvrzení, že začátkem revoluce mohlo být povstání děkabristů, není chybné. Uvádí, že revoluce neskončila po převzetí moci bolševiky. Dá se říct, jak uvažoval Pipes v svojí knize, že revoluce skončila až spolu se smrtí Stalina v roce 1953.¹⁶

¹⁴ ФИЦЦПАТРИК, Ш. *Русская революция*. Перевел Любомир СЕДЛЯК. Врно: СPress, 2017. ISBN 978-80-264-1687-6., str. 21

¹⁵ Пайпс Р. *Русская революция*: В 3 кн. Кн. 1. Агония старого режима. 1905—1917. — М, Захаров, 2005. 480 с.

¹⁶ Тамtéž.

Již samotný protest proti autokracii přišel na ruských univerzitách v roce 1899. Právě nejvzdělanější vrstvy tuto revoluci podpořily. Trápila je ruská zaostalost ve srovnání s ostatními zeměmi, takže chápali revoluci jako historickou nutnost.¹⁷

1.2 Příčiny Únorové revoluce

Za příčiny ruské revoluce jsou považovány: pokles autority imperátora;¹⁸ (Kdyby v Rusku byly monarchistické pocity silné, po svržení cara by na trůn vystoupil buď carský bratr Michail Alexandrovič, nebo někdo jiný.)¹⁹, inflace, potravinová krize²⁰, nevyřešená agrární otázka (zemědělské přelidnění, růst populace nebyl zajištěn ani přírodními zdroji, ani ornou půdou – populace se množila). Poté se k tomu připojila neúroda a přidělená půda již rolníky nemohla nakrmit. Cituji z knihy Červená bouře. Říjnová revoluce očima ruských historiků: „*Rolníci nechtěli bojovat o moc, která jich v roce 1905 nařídila vysekat. A teď oni tvořili většinu petrohradské posádky.*“²¹. Důležitou příčinou jsou také reformy Petra Velikého, které v ruské společnosti vytvořily kulturní roztržku, respektive kulturní propast (vztahy mezi rolníky a šlechtici se po reformách pozměnily).

Až do první čtvrtiny 18. století měli rolníci a šlechtici spoustu společného—oblékali se do stejného oblečení, slavili společné svátky, hovořili mezi sebou, jedli stejná jídla atd. Ale po reformách šlechtici začali učit své děti francouzsky (někteří měli v rodném jazyce velmi silný přízvuk a někteří vůbec neuměli mluvit rusky), horní vrstva nosila úplně odlišný střih oblečení, ve městech a venkovských oblastech byly postaveny velké kamenné statky a paláce, které nevypadaly jako původní bojarské rezidence (ty byly dříve stavěny ze dřeva jako rolnické chaty).²²

¹⁷ Tamtéž

¹⁸ НЕФЕДОВ С. А. *История России. Факторный анализ. Том II, От окончания Смуты до Февральской революции*. Москва: Издательский дом "Территория будущего", 2011. 685 с. ISBN 978-5-91129-064-1., kapitola 8.16, str. 570.

¹⁹ Яковлев Е., Дмитрий Goblin Пучков. Красный шторм. Октябрьская революция глазами российских историков.-СПб.: Питер, 2018.-288с.:ил.-(Серия „РАЗВЕДОПРОС“)

²⁰ Тамtéž.

²¹ Яковлев Е., Дмитрий Goblin Пучков. Красный шторм. Октябрьская революция глазами российских историков.-СПб.: Питер, 2018.-288с.: ил.-(Серия „РАЗВЕДОПРОС“)

„Крестьяне не хотели воевать за власть, которая приказала их высечь в 1905 году. И вот теперь они составляли большую часть Петроградского гарнизона.“

²² Касьянов Валерий Васильевич, Ковалев Виталий Владимирович, Самыгин Сергей Иванович Причины революции 1917 года в России (социокультурный аспект) // ИСОМ. 2017. №4-1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/prichiny-revoljutsii-1917-goda-v-rossii-sotsiokulturnyy-aspekt> (дата обращения: 16. 6. 2020).

K prudkému nárůstu třídního boje dochází v zemích, ve kterých třídní segregace byla nejviditelnější (to bylo v zemích jako Francie a Německo, v nichž se elity distancují od nižší vrstvy společnosti řečí, oblečením a chováním). A právě v těchto zemích se objevil největší počet radikálních politických skupin.²³

Před dobou Petra Velkého neexistovalo přesvědčení, že sociální vrstvy mohou navzájem představovat hrozbu. Potřeba prostého lidu v jiné sociální struktuře, která se později vyvinula do podoby bolševického komunismu, byla nejprve ve formě lidového vědomí. Výbuch lidového hněvu byl brutálně potlačován ze strany vlády. Z toho můžeme odvozovat, že se rolníci cítili uraženi a poníženi.

1.3 Průběh revoluce

Zima 1916–1917 byla nezvykle krutá. Průměrná teplota byla –26,5 stupňů Celsia, docházelo i k poklesu na –43 stupňů Celsia. Sníh úplně zablokoval železniční tratě. Chyběli lidé na odklizení sněhu, protože muži byli na frontě. Kvůli tomu selhaly stovky lokomotiv. Na konci zimy bylo mimo provoz 57 tisíc vozů. Přerušení dodávek mohlo být velkým problémem pro severní města, zejména pro Petrohrad. V Petrohradu bylo dost chleba a mouky, aby vydržel na několik dní, ale pekárny kvůli nedostatku paliva nepracovali.²⁴ Navíc byl nedostatek pekařů, protože ti byli ve válce.

Mezi lidmi se šířily zvěsti o tom, že budou zavedeny chlebové karty s dovolenou normou libry (ruská libra je přibližně 400 gramů) na osobu na den, a tak lidé začali zásobovat svoje domy chlebem, na který ve dne a v noci stáli frontu. Mezi lidmi se začalo objevovat rozhořčení.²⁵

Cituji z knihy Červená bouře. Říjnová revoluce očima ruských historiků:

„Válka musela být financována: ani vládní výdaje nepokryly vnější ani vnitřní půjčky. Vláda proto zapnula tiskárnu. Množství papírových peněz v oběhu vzrostlo šestkrát, ztratily svou skutečnou hodnotu, respektive ceny prudce vzrostly, včetně chleba. V důsledku toho vláda stanovila ceny v září 1916. Rolníci však odmítali dát chléb levně a začali držet přebytek. Vojenské úřady se obávaly znovuzískání obilí násilím – hrozilo to bezprostřední vzpourou, která byla během války nemyslitelná, a na konci roku 1916 města potřebovala jídlo. Stávkovala i továrna na zbraně v Tule (největší v Rusku), jejíž pracovníci byli bez chleba.

²³ Tamtéž co i v 17.

²⁴ Tamtéž, kapitola 8, str. 322(elektronická varianta).

²⁵ Пайпс Р. Русская революция: В 3 кн. Кн. 1. Агония старого режима. 1905–1917. – М, Захаров, 2005. – 480 с., kapitola 8, str. 322(elektronická verze).

*V provincii byly obrovské linie na chleba, byly zavedeny karty, ale problém nevyřešily. Nakonec krize dosáhla Petrohradu*²⁶²⁷ (vlastní překlad).

18. února se navíc zastavila kvůli nedostatku paliva Putilovská továrna. To všechno vedlo ke stávkám. 22. února car Mikuláš II. odjel z carského sídla do Mogiljova, takže v onu bouřlivou dobu byl mimo Petrohrad. Bezpečnost hlavního města při odjezdu svěřil velmi nekompetentním lidem, kteří neměli odborné zkušenosti – ministru vojenství Beljaevovi a generálu Chabalovovi. Navíc se dost oteplilo, což pomohlo vytvořit ideální podmínky, takže lid mohl opustit domovy a začít stávkovat.²⁸

23. února starého letopočtu – 8. března – se slavil Mezinárodní den žen. Tisíc textilních dělnic křičelo hesla: „Chleba!“ „Pryč s hladem!“ Toho dne se zúčastnilo 90 tisíc dělníků, dále se pak s každým dnem množství lidí zvětšovalo. Továrny zavíraly jedna za druhou. Zastavilo se i studium na univerzitách, studenti se přidali k protestům. Pak se začalo proměňovat motto: „Skončíme s autokracií!“ „Skončíme s válkou!“ 25. února revoluce nabývala většího politického významu, objevily se červené transparenty, dav dokonce hodil na četníky granát a přepadl policii.

Mikuláš II. tomu nepřikládal tak velký význam, navíc nebyl úplně informován o všem, co se dělo. Ministr vnitra Protopopov nařídil zjemňovat zprávy a nenahlašovat carovi všechno, co se dělo ve městě.²⁹ A v Petrohradě zatím probíhal chaos. Car neřešil vnitřní problémy, jak píše historik Anatoly Utkin: „zajímal se o budoucí francouzské hranice, byl velkorysý a umožnil francouzským spojencům vše až k hranici podél Rýna. Car neviděl hranice své vlastní moci, necítil, jak rychle se tyto hranice zúžily na hranice vozů svých poddaných.“³⁰ Mikuláš nakonec 25. února poslal telegram s rozkazem střílet do lidí. Velitel petrohradské vojenské čtvrti Chabalov to odmítl udělat, ale hned byl nahrazen jiným

²⁶ войну нужно было финансировать: ни внешние, ни внутренние займы не покрывали расходов государства. Поэтому правительство включило печатный станок. Количество бумажных денег в обращении увеличилось в шесть раз, они теряли реальную стоимость, соответственно, резко выросли цены, в том числе на хлеб. В итоге правительство в сентябре 1916 года зафиксировало цены. Крестьяне, однако, отказались отдавать хлеб за дешево и стали придерживать излишки. Военные власти боялись реквизировать зерно насильно-это грозило неминуемым бунтом, что немыслимо во время войны. В конце 1916 года в городах было бедственное положение с продовольствием. Забастовал даже Тульский оружейный завод (крупнейший в России), рабочие которого оказались без хлеба. В провинции за хлебом стояли огромные очереди, были введены карточки, но они не решали проблему. В конце концов кризис докатился до петрограда.

²⁷ Яковлев Е., Дмитрий Goblin Пучков. Красный шторм. Октябрьская революция глазами российских историков.-СПб.: Питер, 2018.-288с.:ил.-(Серия „РАЗВЕДОПРОС“), str. 23

²⁸ Тамtéž, kapitola 8, str. 323 (elektronická varianta).

²⁹ Тамtéž, kapitola 8, str. 325 (elektronická varianta)

³⁰ <https://histrf.ru/mediateka/lections/videoblog/f/god-1917-voina-i-rievoliutsiia-odnovriemienn>

generálem Ivanovým. Nakonec začaly do lidí střílet některé jednotky a policie, 40 lidí bylo zastřeleno.³¹ Většina vojáků se ale postavila proti poručíkům a proti svým velitelům, odmítla do lidí střílet (jednotky byly nespolehlivé, skládaly se z rolníků).³² Rezervní prapory gardy Pavlovského, Volyňského, Litevského, Preobraženského gardových pluků a Ženíjního gardového praporu byly ve dnech 26. (v noci) – 28. února první, kdo se dostal na stranu rebelů revolucionářů. Hnací silou revoluce byla petrohradská posádka (náhradní díly), jejíž povstání vedlo k rychlému vítězství revoluce. Navíc byli radikální námořníci, zároveň nejbližší sousedé petrohradské posádky Baltské flotily v Kronštadu (revoluční námořníci zabili čtyřicet důstojníků) a v Helsinkách. Jsou řady příčin, proč námořníci a vojáci přešli na stranu revolucionářů. To se dá pochopit, když poznáme, jak byla udržována vojenská posádka. 160 tisíc vojáků bylo rozmístěno do kasáren, které byly určeny jen pro 20 tisíc osob.³³ Podmínky vojenské služby v Kronštadu byly jedny z nejtěžších, často se s námořníky zacházelo jako se zvířít, byli omezováni ponižujícími omezeními a zákazy. Třeba v hlavní ulici (východní strany) Jekatěrinburského bulváru byl označen zákaz vstupu pro „psy, vojáky a námořníky“³⁴. Také oni nemohli navštěvovat různá veřejná místa.

Bylo spočítáno, že během revoluce zemřelo 169 lidí a raněno bylo přibližně tisíc.

27. února se demonstrace obyvatel změnila v povstání a neposlušnost vojáků na vzpouru proti carismu.³⁵ Došlo ke vzniku republiky a dualismu, který trval až do října, kdy bolševici převzali moc. Mikuláše donutili vzdát se trůnu (nacházel se toho času v Pskovu). Prozatímní vláda byla okamžitě uznána Spojenými státy a také Anglií, Francií a Belgií.

Na pozadí aktivního politického života v Rusku byl postoj imperátora v tuto chvíli přinejmenším překvapivý. Analýza deníků Mikuláše II. z ledna a února roku 1917 zanechává depresivní dojem. Imperátor vedl navzdory napětí z války způsob života, který připomínal spíše člověka v lázeňském středisku než hlavu válčícího státu. Hodně se procházel v různých denních dobách, vedl rozhovory s různými lidmi, z nichž většina nesouvisela s potřebami

³¹ Пайпс Р. Русская революция: В 3 кн. Кн. 1. Агония старого режима. 1905–1917. – М, Захаров, 2005. – 480 с., kapitola 8, str. 326(elektronická verze).

³² НЕФЕДОВ С. А. *История России. Факторный анализ. Том II, От окончания Смуты до Февральской революции*. Москва: Издательский дом "Территория будущего", 2011. 685 с. ISBN 978-5-91129-064-1., kapitola 8.16 , str 570.

³³ Тамtéž, kapitola 8, str. 327, (elektronická verze).

³⁴ ЛЫЧЕВ, И. *Воспоминания потёмкинца. К двадцатилетию революционного мятежа на броненосце «Потёмкин»*, с предисл. и под ред. тов. Зофа. Москва: Молодая гвардия, 1925.,С. 18.

³⁵ Пайпс Р. Русская революция: В 3 кн. Кн. 1. Агония старого режима. 1905–1917. – М, Захаров, 2005. – 480 с. kapitola 8, str. 329 (elektronická verze).

fronty. Mluvil se svými dcerami a synem, téměř každý večer v rodinném kruhu „nahlas četl“³⁶.

Současně je nutné uznat, že se ruská vláda snažila jednat efektivně. Příkladem toho je činnost Rady ministrů Ruska v zájmu fronty v lednu až únoru roku 1917. To je zřejmé z obsahu zvláštních časopisů.

31. prosince 1916 a 3. ledna 1917 Rada ministrů analyzovala situaci a přijala opatření k organizaci dodávek vojenského nákladu přicházejícího po moři z Kandalakshy do Kemu.³⁷ 3. ledna byla projednána otázka uvolnění státních prostředků od Obecně šlechtické organizace pro pomoc nemocným a raněným vojákům.³⁸ Ve stejný den byla projednána otázka vydávání finančních prostředků pro námořní kontrarozvědky.³⁹

Lenin také řekl, že Únorovou revoluci provedli dělníci. Řada vědců tuto otázku zpochybnila, protože kdyby armáda a námořnictvo revoluci nepodpořily, nebyla by úspěšná. Vojáci odmítali střílet do dělníků, podíleli se na propouštění politických vězňů a dalších revolučních aktivitách.⁴⁰

Dočasný výbor Státní dumy po dohodě s Petrohradskou radou vytvořil prozatímní vládu v čele s G. Lvovem. Do vlády se také připojil a postupně se do jejího popředí dostal A. Kerenský (vůdce Únorové revoluce). Nová prozatímní vláda od samého začátku ztrácela kontrolu nad situací. Od počátku byl mezi liberály a socialisty veden divoký boj.

1.4 Charakteristika davu

Nejprve se dělníci textilních továren a dělníci ze závodů vydali do ulic, šli s manifestem k vládě. Obrovský dav (cca 200 tisíc lidí, výrazně větší než vládní síly) se na cestě setkal s jednotkami policie na koních. Dav tvořili dělníci a částečně vojáci posádky. Prozatímní vláda souhlasila se splněním podmínek protestujících a okamžitě likvidovala policii, bezpečnostní oddělení a četnické sbory. Důsledky byly hrozné: V ulicích Petrohradu se dav uchýlil k násilí a lynčování. Nejprve byla prolita krev demonstrantů a poté také důstojníků, policie a dalších vojáků. Násilí bylo zaměřeno na privilegovanou buržoazní třídu.

³⁶ Дневники императора Николая II. М.: Орбита, 1992. С. 618–625

³⁷ Особые журналы Совета министров Российской империи. 1909–1917 гг. / 1917 год. М.: РОССПЭН, 2009. С. 7–8

³⁸ Тамtéž, стр. 14–16

³⁹ Тамtéž, стр. 17

⁴⁰ Моряки весной 1917-го года : [отр. из воспоминаний матросов И. Логина и Ф. Сорокина о февральских днях 1917 г.] / публ. С. Солнцевой // Морской сборник. 1997. № 2. С. 83–86.

Být zařazen do „buržoazie“ bylo v roce 1917 úplně jednoduché, stačilo mít naškrobenou bílou košili, hladké ruce, brýle nebo jen čistý a upravený vzhled. I barva ženských vlasů by mohla naznačovat, že dotyčná patří k „buržoazním“ ženám.

Podle nižších tříd byla svoboda chápána jako vůle, tj. úplná svoboda konání a anarchie. Tato svoboda byla vytržena z rukou cara a „buržoazie“ a byla odůvodněním jakéhokoliv násilí.⁴¹

⁴¹ Дуглас Смит Бывшие люди. Последние дни русской аристократии, Часть II
<http://flibusta.site/b/527759/read>

2. Události mezi Únorovou a Říjnovou revolucí

Únorová revoluce roku 1917, jež svrhla carskou vládu a nastolila tzv. prozatímní vládu, se velmi odlišovala od následující revoluce v říjnu. Rozdíl byl v tom, že Únorovou nikdo nevyprovokoval, musela zákonitě přijít s rostoucí nespokojeností lidí, kdežto Říjnová revoluce byla uměle vyvolána za účelem dosažení určitých cílů.⁴² Vraťme se zpět do doby po Únorové revoluci. Sám Lenin pobýval roku 1917 ve Švýcarsku a odtud mimo jiné na dálku řídil další kroky bolševiků v Rusku. Kromě bolševiků byly na scéně také jiné politické strany. Šlo o esery a menševiky a Lenin doufal, že především menševici se příliš nesblíží s prozatímní vládou. Jednou z myšlenek Lenina působícího v emigraci ve Švýcarsku byl plán státního převratu provedeného pouze vyzbrojenými bolševiky. Nakonec bolševici sídlící v Petrohradě našli cestu spolupráce s menševiky, kteří byli známí svou podporou prozatímní vlády, avšak odmítali, aby zástupci menševiků vstupovali do řad bolševické strany.⁴³ Politika menševiků a bolševiků se tak na krátkou dobu začala mírně shodovat v různých politických otázkách. U bolševiků se však setkáváme s jakýmsi kolektivním pojátkem ve formě konkrétní vůdčí osoby, kterou v této straně jednoznačně představoval Vladimír Iljič Uljanov, zkráceně nazývaný Lenin. Tato osobnost pojila bolševiky více než samotná ideologie.⁴⁴

Samotný Lenin se ve švýcarském exilu snažil o to, aby se společně s ruskými emigranty ve Švýcarsku, Německu a jiných evropských zemích legálně dostali zpět do ruské vlasti v rámci výměny vojáků. Lenin ovšem bral na zřetel jednu důležitou věc, čímž byla určitá jistota pro něj samotného, že nebude podezříván z činů proti Rusku jako proněmecký špión. Rusové měli být dle plánu vyměněni za německé vojáky nacházející se v ruských zajateckých táborech. Německá strana s tím souhlasila, neboť si byla vědoma, že může osobnosti v podobě Lenina využít k efektivním diplomatickým krokům, které by vedly k narušení vnitřní stability nepřátelských zemí, zvyšovaly by se tím šance na případné válečné úspěchy. Takovými zeměmi bylo především Rusko, ale také Velká Británie či Francie.⁴⁵ Lenin byl v Petrohradě velkolepě uvítán. Než se stačil opět asimilovat v ruském prostředí, ještě téhož dne vystoupil před lidmi s proslovem, respektive dokumentem, známým pod názvem „*Dubnové teze*“, ve kterém vystoupil proti soukromému vlastnictví a požadoval, aby

⁴² PIPES, Richard, Dějiny ruské revoluce, Vydání druhé, revidované, Přeložila: Hana GOPAULOVÁ, Praha: 2017, str. 116.

⁴³ Tamtéž, str. 117.

⁴⁴ Tamtéž, str. 118.

⁴⁵ Tamtéž, str. 118–119.

byly vytvořeny samostatné vojenské útvary pod bolševickým vedením a zároveň chtěl úplně rozpustit konkurenční regulérní ruskou armádu.⁴⁶ Byl mistrem v nacházení trhlin uvnitř celé společnosti a následným aktérem vzniku nepokojů, které dokázal přeměrovat k obrazu svému, tedy využít k politickým ambicím. Lenin se inspiroval mnohými učenci včetně Karla Marxe, četl jejich díla a začal vycházet z toho, proč se předešlé revoluce nepodařilo dotáhnout – dle Lenina v duchu marxistické ideologie – do zdárného konce. Utvrdilo ho to v jedné důležité myšlence, a sice že není dobré určitou politickou garnituru předat do rukou jiných politiků, nýbrž ji naprosto zlikvidovat v samotných základech a vytvořit nový světový řád.⁴⁷

V období od dubna do července roku 1917 měl Lenin připravený plán, jenž spočíval v tom, že ozbrojený dav tvořený především z řad bolševiků vyjde do ulic a následně v plné síle sesadí prozatímní vládu. Avšak takovéto pokusy nesměřovaly k úspěšnému naplnění. Prvním Dubnovým impulsem Leninových kroků bylo jakési nedorozumění mezi prozatímní vládou a Sověty v otázkách války. Tyto neshody uvnitř politické scény se snažil zažehnat generál Lavr Kornilov, jenž stál jako velitel vojenského obvodu v Petrohradě proti revolučním snahám bolševiků. Nakonec však byl znechucen politickým vývojem, odstoupil z funkce a dostal se na frontu. Na konci měsíce dubna roku 1917 vstupovala prozatímní vláda stále hlouběji do obrovské krize, protože čím dál více pozbývala schopnosti vést stát. Dospěla proto k myšlence, že by bylo namístě požádat socialisty ke vstupu do vládního kabinetu v Petrohradě. Strana Sovětů toto však odmítla, nicméně celkově šest představitelů socialistických partají přijalo návrh prozatímní vlády a vznikla tak první „koaliční“ vláda pod vedením premiéra Georgije Lvova⁴⁸. Socialisté, kteří nevstoupili do koaliční vlády, se později stali hlavní silou pro nastartování Velké říjnové socialistické revoluce. Bolševici sice na politických sjezdech tvořili faktickou menšinu, nicméně disponovali různými výhodami, mezi které patřily oddíly polovojenského charakteru a především provádění vlastních politických programů činnosti do posledního detailu a to, na rozdíl od jiných politických stran. Další výhodou také bylo, že bolševici svoje politické vize utvářeli v rámci celosvětového rozměru. Úsilí bolševiků změnit systém nejenom v Rusku jako počátečním bodu, ale i ve světě, se stalo jedním z důležitých faktorů pro pozdější úspěch.⁴⁹

V Rusku se roku 1917 se rozmohl jakýsi socialistický ekonomický směr pod názvem „*syndikalismus*“. Tento směr měl být jakousi náhradou za kapitalismus v ekonomické sféře

⁴⁶ Tamtéž, str. 120.

⁴⁷ Tamtéž, str. 121.

⁴⁸ Tamtéž, str. 122.

⁴⁹ Tamtéž, str. 123.

obecně. Volal po naprosté anarchii a kontrole továren dělníky. Dokladem tohoto směru v ruském státě měly být tzv. „*Fabzavkomy*“ – tovární zastupitelstvo, které sdružovalo občany různých řemesel v jeden svazek. Leninovi se myšlenka syndikalismu velice líbila, také on požadoval úplnou moc dělnické třídy v průmyslové oblasti. Postupem času byli ve velkém množství vyháněni nejvyšší představitelé továren, tedy ředitelé podniků.⁵⁰

V otázce vojenské nechal Lenin vybudovat speciální soukromé jednotky pod označením „*Rudé gardy*“, avšak nehodlal je nikomu podřizovat. V souvislosti s vojenskými jednotkami začala ze strany bolševiků proudit k řadám vojáků rozsáhlá propaganda, jež působila nejenom v ruských městech, ale i na samotné frontě. Tato propaganda v podobě tištěných novin měla jednoznačný cíl. Tím bylo odradit ruské vojáky, aby přestali bojovat s Němci a rozhodli se je bojkotovat. Taková propaganda něco stála, chtělo to dostatek financí. Finance proto tajně směřovaly z Německa do rukou bolševiků, neboť Němci měli obrovský zájem na vyřazení Ruska z první světové války.⁵¹ Ministr války Alexander Kerenský se na začátku června roku 1917 ujal funkce premiéra. Byl to zastánce „*demokracie*“ v Rusku a bojovník proti bolševismu. Jeho kroky proti bolševikům vedly především po stránce vojenské. Věřil v myšlenku, že pokud ruská armáda pod kvalitním velením provede úspěšný útok proti rakouským a německým jednotkám, zvedne se morálka vojáků, kteří budou opět nakloněni ruské vládě v oprávněném pokračování války proti Německu a Rakousku-Uhersku a bolševici nedostanou žádnou šanci v šíření své propagandy.⁵² Kerenský postupně se svojí myšlenkou začal prohrávat. Bolševická propaganda působila velice efektivně na ruské vojáky, kteří si stále více začali uvědomovat, že nemají důvod zbytečně bojovat. Dne 10. června 1917 propukla v ulicích Petrohradu jedna z dalších ozbrojených demonstrací vyvolaných bolševiky, nicméně na poslední chvíli byla na rozkaz Sovětu zrušena. Jednalo se o nechuť k válce ze strany bolševiků. V polovině června byla zahájena mohutná ofenzíva v oblasti dnešní západní Ukrajiny. Vyznamenala se především 8. armáda pod velením generála Lavra Georgijeviče Kornilova. Rychlý úspěch masivního útoku vystřídal okamžik, kdy na pomoc rakouské armádě přišly německé jednotky. Rusové začali ustupovat a iniciativa Alexandra Kerenského se začala hroutit. Byla to poslední akce regulární ruské armády během první světové války.⁵³

Věhlas Alexandra Kerenského byl silně poškozen a reputace bolševiků stoupla. Lenin během června zmizel z Petrohradu nejprve na venkov a poté do Finska. Je pravděpodobné, že

⁵⁰ Tamtéž, str. 124.

⁵¹ Tamtéž, str. 124–125.

⁵² Tamtéž, str. 125–126.

⁵³ Tamtéž, str. 126.

prozatímní vláda nashromáždila řadu důkazů, které ho usvědčovaly ze spolupráce s německou stranou. Až 1. července 1917 byl na jeho osobu vydán zatykač. V tento moment byla síla bolševiků na chvíli oslabena.⁵⁴ Nicméně bolševici i přesto neusnuli na „vavřínech“. Klíčoví zástupci bolševiků v Petrohradě, kam se řadila jména jako Lev Davidovič Trockij, Lev Borisovič Kameněv či Grigorij Jevsejevič Zinovjev, započali akci s cílem úplně obsadit dělnickou sekci ve státě. Tuto sekci dle nich měl převzít sovět. Když se o tomto záměru dozvěděli zástupci menševiků a eserů, rozhodli se, že se více v této sekci nebudou angažovat, a tudíž byla převedena pod plnou kontrolu bolševické strany. Bolševici však chtěli mnohem víc. Cílili na to, aby sovět převzal veškerý dohled nad zemí. Nechybělo ani nabádání různých vojenských jednotek ovlivněných bolševickou propagandou k účasti na rozsáhlejších demonstracích v ulicích ruských měst.⁵⁵ Vojenské jednotky byly rozmístěny na všech různých strategických místech v Petrohradě. Tyto jednotky měly předem danou trasu, kudy projdou, a jejich náplní bylo demonstrovat zbraněmi svou moc. Bolševici chtěli demonstrace využít k tomu, aby násilně převzali moc nejprve ve městě a poté v celé zemi. Ozbrojené demonstrující síly se shromáždily před Tauridským palácem a chystaly se vniknout dovnitř. Palác zachránily důkazy, které byly davu předloženy. Obsahovaly jasné informace o tom, že bolševici tajně spolupracovali s Německem. Nekalé důkazy o bolševicích se rychle začaly šířit, až došly k vojákům operujícím v ulicích města. Bylo jasné, že bolševici se najednou ocitnou v ohrožení své existence. Dav se rozešel a nadešel čas pro petrohradskou policii, která podnikla obrovské razie proti představitelům bolševické strany. Spousta vysoce postavených členů byla pozatýkána, avšak nikdy nedošlo k jejich trestnímu stíhání, neboť Sověty jako právoplatní vládní činitelé byly proti. Sověty se totiž čím dál více začaly ve svém osudu ztotožňovat s bolševickými idejemi, proto kladly jisté námitky. Alexandr Kerenský se začal vypořádávat s bolševiky formou odzbrojení všech lidí, již se účastnili na demonstracích v ulicích Petrohradu. Následně veškerá tištěná bolševická propaganda začala pomalu mizet. Největším paradoxem v následných krocích Alexandra Kerenského se stalo to, že on sám podcenil nebezpečí ze strany bolševiků a neudělal kroky k jejich vymýcení. Naopak se více začínal obávat druhého, pravicového extrémů. Bolševici se tak díky Kerenského naivitě později opět postavili na nohy, a tentokrát již neprohráli.⁵⁶

⁵⁴ Tamtéž, str. 127.

⁵⁵ Tamtéž, str. 127–128.

⁵⁶ Tamtéž, str. 128–130.

Charakteristika elity

Elitářství daného období (za podmínek absolutní monarchie) lze definovat takto:

1) Stupeň blízkosti zástupců různých sociálních skupin k trůnu, což je nejdůležitější parametr, je to skupina osob blízkých trůnu, která tvoří následné kruhy elity a poloelity.

2) Další index elitní formace lze označit za „zásluhy“ ve vojenské nebo civilní aréně. Rozhodujícím faktorem zůstaly osobní sympatie nebo antipatie monarchy.

Původ a sociální status „elitářství od narození“ stále ještě nehrají rozhodující roli. Příkladem je nadřazenost zástupců méně známé německé skupiny u moci nad „domorodou“ ruskou šlechtou.

Přední představitel vojenské elity Ruského impéria na začátku 20. století byl baron Petr Nikolaevich Wrangel. Patřil k významné skupině tzv. „pobaltských baronů“, která měla značný vliv na vývoj a nastolení vojenských záležitostí v Ruském impériu.⁵⁷

Poté, co bolševici převzali moc v Rusku, a po občanské válce v letech 1917–1920 se vojenská elita (bývalí vojáci a důstojníci Bílé armády, kteří se i nadále chránili jako obránci svobodného Ruska) nechtěla vyrovnat s pozicí poražených, takže byla donucena se vrátit k vojenské emigraci a doufala, že se později se vrátí do své země jako její osvoboditel. Z Ruska emigrovalo 2,5 milionu lidí.⁵⁸

Při emigraci se tyto lidé s vysokoškolským vzděláním ocitli bez prostředků k živobytí a byli odsouzeni k statusu nelegálních emigrantů bez své země a bez budoucnosti.

Občanská válka skončila úplnou porážkou dobrovolnické armády. 16. listopadu 1920 baron odplul z Krymu do Konstantinopole. Emigranti odjížděli do Konstantinopole, do Berlína a Paříže.

Od začátku první světové války byl generál Alexej Aleksandrovič von Lampe jedním ze zástupců generála P. Wrangela. Podnikal a jednal se spojenci o otázkách uprchlíků. Všichni tyto lidé, bývalí vojenští i civilní uprchlíci od bolševiků a nyní se nacházející na území nevhodném pro život, se ocitli v podmínkách odlišných od svého dosavadního,

⁵⁷ Чувардин, Г. С. (2010). Барон петр Николаевич Врангель как представитель российской военной элиты начала XX в. Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: История России, (1), 118–131. <https://cyberleninka.ru/article/n/baron-petr-nikolaevich-vrangel-kak-predstavitel-rossiyskoy-voennoy-elity-nachala-hh-v> (дата обращения: 22. 6. 2020).

⁵⁸ Касьянов Валерий Васильевич, Ковалев Виталий Владимирович, Самыгин Сергей Иванович Причины революции 1917 года в России (социокультурный аспект) // ИСОМ. 2017. №4-1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/prichiny-revolyuutsii-1917-goda-v-rossii-sotsiokulturnyy-aspekt> (дата обращения: 16. 6. 2020).

navyklého života. Vůbec se nesnažili nějakým způsobem se přizpůsobit nové situaci. Důvěra v bezprostřední návrat do své vlasti na dlouhou dobu odsunula obavy a myšlenky na to, jak uspořádat svůj život v cizí zemi. Upřímně se věnovali bílé myšlence až do konce svých dnů. Aleksej Alexandrovič von Lampe vedl služební deník, díky kterému máme doklady o tomto období. Jeho deníky z období Konstantinopole jsou plné popisů katastrof ruských uprchlíků z Oděsy, Novorossijska a dalších měst.⁵⁹

Začátkem prosince roku 1920 přicházely zprávy o „krymské katastrofě“, která všem emigrantům bojujícím o bílou činnost jasně ukázala, že k návratu nedojde, vše je ztraceno a že je to katastrofa.⁶⁰

V roce 1923 se von Lampe, osoba v čele vojenských organizací v Berlíně, účastnil „Výboru pro export ruských studentů z Balkánu a pomoci při získávání vzdělání v Německu“, zřízeného z iniciativy profesorů Ruského vědeckého ústavu a vůdců vojenské emigrace.⁶¹

Bývalí důstojníci a kadeti bílých armád měli naději do budoucnosti a snažili se dokončit své vzdělání i v extrémních podmínkách emigrantského života.

V roce 1923 se nikoliv Berlín, ale Paříž stala hlavním centrem koncentrace emigrantů. Velitelství armády s odkazem na odliv armády z Berlína snížilo financování zastoupení v Německu a zastoupení Červeného kříže, který v něm byl a z jehož finančních prostředků byly vyplaceny částky důchodcům, nemocným atd.⁶²

Bývalí vojáci bílých armád většinou nemohli najít smysluplné uplatnění vzhledem ke svým schopnostem, nemohli realizovat své intelektuální a praktické zkušenosti, které nasbírali v letech před revolucí a během občanské války. Z toho byli zklamaní. Myšlenka podpory emigrantů se zhroutila a emigranti byli poníženi a rozdraceno nedostatkem peněz.

Důstojníci ROVS (Ruský vševojenský svaz) byli nuceni si na živobytí vydělávat sami, dělali, co mohli.⁶³

Bývalý velitel jednotek kubánských kozáků generál A. G. Škuro organizoval koňský divadelní soubor, se kterým pořádal představení v cirkusech v Konstantinopoli, v Bulharsku, Srbsku a na Slovensku. Von Lampe se s ním znovu setkal v Berlíně v roce 1926, když jeho skupina nakonec zkrachovala: „Chudák Škuro upadl do naprosté bezvýznamnosti. Jeho

⁵⁹ Павлова Ольга Ивановна „Рыцарь белой идеи“ (генерал А. А. Фон Лампе) // Известия ВУЗов. Поволжский регион. Гуманитарные науки. 2008. №2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/rytsar-beloy-idei-general-a-a-fon-lampe> (дата обращения: 16.06.2020).

⁶⁰ Tamtéž co v 50

⁶¹ Tamtéž

⁶² Tamtéž

⁶³ Tamtéž

skupina v Breslavlu byla zlikvidována a částečně se dostala do Düsseldorfu – do cirkusu.“ „Nemá na co žít natolik, že nemá co jíst a penzion taky není zaplacen – dal jsem mu halír a dvě známky, okamžitě si běžel koupit cigarety, protože kouřil jen furt jeden doutník koupený za pět feniků. To je sláva světa!“⁶⁴

Bývalý šéf štábu ruské armády a ROVS generál P. N. Šatilov v Paříži pracoval jako taxikář stejně jako kněžna S. A. Volkonská (dříve pilotka, aktivní účastnice bílého hnutí, manželka diplomata P. P. Volkonského), která potřebovala uživit svou rodinu.

Vyšší důstojníci ROVS měli jiný zdroj příjmů v Berlíně. Na konci 20. let a začátkem 30. let bylo v Německu natočeno mnoho „ruských“ filmů, tj. filmů natočených zpravidla podle ruských scénářů, věnovaných životu v Rusku, za první světové války a v občanské válce. Natáčeli je němečtí filmaři, kteří nebyli dostatečně kompetentní v mnoha otázkách ruských dějin a obecně v ruském životě. Ruští důstojníci a jiní emigranti, kteří chtěli vydělat, mohli účinkovat v hromadných scénách nebo mohli získat práci historického konzultanta na scéně, což bylo považováno za velký úspěch.⁶⁵

Von Lampe věřil, že pro emigraci byla spolupráce s nacisty jedinou cestou, jak se mohli do Ruska navrátit jako vítězové nad bolševiky.

Důvěřoval svému deníku, do něž zaznamenával nejhlubší myšlenky a velmi osobní problémy, s nimiž se nikdy nemohl nikomu otevřeně svěřit. Po mnoho let svého pobytu v cizí zemi se pro něj deník stal zvláštním způsobem bytí, formou života, která mu umožnila otevřít se i pro sebe, neskrývat své pocity a emoce, nebát se toho, že by ho někdo nepochopil nebo odsoudil za projev ryze lidské slabosti.⁶⁶

Důstojník gardy, šlechtic a carský generál V. V. Biskupský byl také představitelem elity a ruské emigrace. Už od roku 1917 hrál významnou roli v politickém životě ruské emigrace. V zahraničí byl vedoucím Úřadu pro záležitosti ruského přistěhovalectví (UDRE) vytvořeného německými nacisty v roce 1936, pod jejíž jurisdikci do roku 1941 spadli téměř všichni ruští emigranti v Evropě. Biskupského kancelář působila jako úřad práce pro emigranty, měl cenzorské pravomoci a vykonával registrační, konzulární a politické funkce. Říkalo se o něm: „[...] Pro svou zemi byl zvyklý obětovat vše až po svůj život, stejně jako všichni čestní ruští důstojníci a šlechtici si nedokáže představit smrt své země kvůli

⁶⁴ Tamtéž

⁶⁵ Tamtéž

⁶⁶ Tamtéž

bratrovražedné a třídní válce.“⁶⁷ Většina bývalých důstojníků a kadetů bílých armád v exilu spolupracovalo s nacisty, oni chtěli porazit bolševiky a navrátit se do své země.

⁶⁷ Серегин А. В. Генерал В. В. Бискупский в движении монархистов-легитимистов // ИСОМ. 2017. №1-1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/general-v-v-biskupskiy-v-dvizhenii-monarhistov-legitimistov> (дата обращения: 15. 6. 2020).

„[...] Привыкнув всем жертвовать для Родины, вплоть до жизни своей, он, как все честные русские офицеры и дворяне, не может себе представить гибели Родины из-за братоубийства и классовой войны»

4. Situace v armádě

Začátkem roku 1917 došlo k vývoji kontroverzní situace. Na pozadí všeobecné únavy z války obě bojující strany nepřestávaly počítat s tím, že dosáhnou úspěchu v kampani.

Trojdhoda (Velká Británie, Francie, Rusko) byla v té době významně silnější než Ústřední mocnosti (Německo, Rakousko-Uhersko, Turecko, Bulharsko). V Německu došlo k akutnímu nedostatku lidských zdrojů. Tento problém byl tak palčivý, že vojenské vedení země trvalo na tom, aby celá mužská populace od 15 let do 60 let povinně narukovala do armády. Vojenští vůdci navíc požadovali, aby se takový odvod – byť s omezeními – vztahoval i na ženy.⁶⁸

V Rusku nebyla situace s doplňováním armády o nic lepší. Kromě toho začátkem roku 1917 dezertovalo 1,5 milionu vojáků. Mobilizace v zemi proběhla velmi špatně. Počátkem roku 1917 se tedy v Petrohradu a jeho okolí nashromáždilo asi 200 tisíc vojáků, z nichž většina byla povolanců. Předpokládalo se, že ti do konce března opustí hlavní město a půjdou na frontu, ale revoluční události v Petrohradě zabránily provedení tohoto plánu.⁶⁹

Na začátku kampaně roku 1917 byla situace následující: Trojdhoda měla 439 divizí sestávajících z Francie (112), Velké Británie (84), Ruska (158), Belgie (6), Srbska (6), Itálie (51) a Rumunska (22).

Ústřední mocnosti měly 333 divizí sestávajících z Německa (200), Rakousko-Uherska (73), Bulharska (12) a Turecka (48).⁷⁰

Nicméně údaje o počtu nepřátelských jednotek neodrážejí objektivní informace o jejich bojové připravenosti. Ta byla do značné míry ovlivněna skutečností, že mnoho vojenských jednotek a formací bylo vyčerpaných a vykrváčených. Příkladem byly turecké divize umístěné na Kavkaze. Místo 12–14 tisíc vojáků, kteří měli podle státu, sloužit v každé divizi bylo ve všech vojenských jednotkách ve skutečnosti do 600 vojáků.⁷¹

⁶⁸ Европа и Россия в огне Первой мировой войны: к 100-летию начала войны / [Агеев А. И. и др.]. – Москва : Ин-т экономических стратегий, 2014. – 878 с. : ил., цв. ил.; 22 см. - (Военная история Российского государства / Российская акад. наук., Ин-т экономических стратегий, Центр исслед. военно-стратегических и военно-ист. проблем, Гл. военно-ист. совет, Научно-экспертное бюро ист. исслед). – ISBN 978-5-93618-211-2. – 3000 экз., стр. 334, http://militera.org/books/pdf/h/sb_evropa-i-rossiya-v-ogne-pmv.pdf

⁶⁹ Tamtéž co i 19

⁷⁰ Tamtéž

⁷¹ Tamtéž

Ve strategických plánech ruského vedení byla ústřední role přiřazena Jihozápadnímu frontu, kterému velel generál kavalerie A. A. Brusilov, jenž byl v květnu roku 1917 jmenován nejvyšším velitelem ruské armády. Podpůrnou roli hrály severní a západní fronty.⁷²

Po nastolení prozatímní vlády se situace na frontách stala ještě obtížnější. Významně se zhoršilo zásobování vojsk, na zranění a nemoci zemřelo více než 1 000 vojáků.⁷³

Na severní frontě v Petrohradě byla armáda kvůli nedávné revoluci více demoralizovaná a nacházela se v poloanarchickém stavu, a to hlavně na baltské flotě a jejich vojenských základnách (Helsinky a Kronštadt). Kromě toho se velitel flotily admirál Maximov nacházel zcela v režii ústředního námořního výboru.⁷⁴

Celková situace v ruské armádě v letech 1916–1917 nebyla špatná. Letní kampaň byla docela úspěšná. Podle velikosti i vybavenosti technologií spojeneckými silami se ruská armáda k roku 1917 nacházela na nejvyšší úrovni.⁷⁵

Ale válka, která trvala déle než tři roky, měla negativní dopad na duševní stav vojáků. Masové ztráty i mobilizace se navíc projevíly již v roce 1915, kdy se složení vojsk radikálně změnilo. Na začátku roku 1917 činily ztráty ruské armády 6 milionů lidí včetně 3 milionů zajatců.⁷⁶ Pravidelná armáda již neexistovala. Cituji: „*Mladí Rusové, rychle vycvičení rolníci, kteří se stávali vynikajícími vojáky, byli nahrazeni hromadou vousatých rodinných lidí, zájmů, které jsou hluboce zakořeněny v životě vesnic a farem*“.⁷⁷

Po mobilizaci se počet rolníků v armádě zvýšil na 85 % (před první světovou válkou to bylo 58,6 %, dělníků bylo 3,43 %). Důstojníkem se už mohl stát každý, dokonce i ten, kdo nikdy nepřemýšlel o vojenské kariéře.⁷⁸ Cituji generála Brusilova: „*V řadách bylo velmi málo kádrových důstojníků, přibližně 5–6 na pluk. Zbytek byl tvořen z důstojníků a praporčíků, také v nedostatečném počtu zrychleně i špatně vyškolených, kteří se v důsledku praxe stávali*

⁷² Tamtéž.

⁷³ Tamtéž.

⁷⁴ ДЕНИКИН, А.И. Очерки русской смуты. Т.1. Крушение власти и армии (Февраль - сентябрь 1917 г.). Москва: Наука, 1991. 67, 518 с. ISBN 5-02-008582-0., str. 152.

⁷⁵ БЕССЧЕТНОВА, Елена. Развал Русской императорской армии в 1917 году. *Социологическое обозрение*, 2018, 17 (2), 299-316. (дата обращения: 30.06.2020). Dostupné z: <https://cyberleninka.ru/article/n/razval-russkoy-imperatorskoy-armii-v-1917-godu.>, str. 300

⁷⁶ БЕССЧЕТНОВА, Елена. Развал Русской императорской армии в 1917 году. *Социологическое обозрение*, 2018, 17 (2), 299-316. (дата обращения: 30.06.2020). Dostupné z: <https://cyberleninka.ru/article/n/razval-russkoy-imperatorskoy-armii-v-1917-godu.>, str. 300-301

⁷⁷ Катков Г. М. Февральская революция. М.: Русский путь, 1997, ISBN: 5-85887-026-0, str 115

⁷⁸ БЕССЧЕТНОВА, Елена. Развал Русской императорской армии в 1917 году. *Социологическое обозрение*, 2018, 17 (2), 299-316. (дата обращения: 30.06.2020). Dostupné z: <https://cyberleninka.ru/article/n/razval-russkoy-imperatorskoy-armii-v-1917-godu.>, str. 300–301

dobrymi veliteli. Byly to nejen roty, ale i prapory, které vedli nezkušení praporčici. Už prakticky nebyli téměř žádní staří zkušení důstojníci“ .⁷⁹

Také prozatímní vláda, která obsadila nejvyšší vojenské a administrativní funkce pro Mikuláše, propustila z armády stovky generálů (bylo propuštěno 70 vedoucích divizí, tj. 25 % z jejich celkového počtu).

Zatímco hlavní součástí armády byli rolníci, v námořnictvu byli dělníci. V předvečer první světové války flotilu tvořili ze 45–50 % zámečníci, elektrikáři, soustružníci nebo vysoce kvalifikovaní odborníci. Mnoho z nich mělo za sebou dlouhou práci. Už měli zkušenost s revolučním bojem a v minulosti se zúčastnili stávek.⁸⁰ Výskyty lodí ve velkých průmyslových městech přispěly k tomu, že námořníci byli v kontaktu s revolucionáři a dělníky.⁸¹

Mezi námořníky a důstojníky byl ostrý sociální rozdíl, zejména u důstojníků z vyšší šlechty; moc přísná, většinou vězeňská disciplína v kasárnách na lodích; vysoká míra gramotnosti námořníků; zvýšený význam loďstva jako vojenské síly v podmínkách první světové války (k 1. lednu 1917 bylo na seznamech námořních plavidel flotily 558 lodí); blízkost hlavních námořních základen k hlavnímu městu; revoluční tradice nahromaděné od roku 1905 a činnost revolučních stran v námořnictvu.⁸²

Dolní řady rezervních gardových praporů (které se postavily na stranu stávkujících) byly rozmístěny v kasárnách jejich pluků. Vojáci spali ve tří-nebo čtyřpatrových palandách v atmosféře velkého davu a špatné hygieny. V důsledku změn důstojnického složení přicházeli dokonce i do strážních pluků praporčici a podporučíci, kteří se drželi demokratických názorů. Během Únorové revoluce někteří přešli na stranu vojáků a odmítali střílet do lidí. Většina důstojníků gardy však – navzdory jejich kritickému přístupu k vládní politice – byla k revolučním událostem v Petrohradě nepřátelská. Nicméně bez organizace vrchním velením byla bezmocná.⁸³

Rezervní prapory gardy P. V. Danilčenka, který velel hordě nečinných a neozbrojených lidí v rozptýlené čtvrti Izmailovského pluku, říkal Gerua, že tam žádná disciplína nebyla. Jeden důstojník měl na povel několik set mužů. Bylo obtížné je ovlivnit,

⁷⁹ БРУСИЛОВ, А. Мои воспоминания: Брусиловский прорыв. ЭСМО, 2013, 500 стр, ISBN: 978-5-699-58111-5., str 139

⁸⁰ Хесин С. Е., Матросы революции: Участие военных моряков в борьбе за упрочение Советской власти (октябрь 1917 - март 1918). Москва: Военздат, 1958, 392 с., str 17.

⁸¹ Хесин С. Е., Матросы революции: Участие военных моряков в борьбе за упрочение Советской власти (октябрь 1917 - март 1918). Москва: Военздат, 1958, 392 с., str 17.

⁸² Петраш В. В. Моряки Балтийского флота в борьбе за победу Октября. М.; Л., 1966. С. 24—28; Хесин С.С. Октябрьская революция и флот. М.: Наука, 1971. С. 26—35.

⁸³ Чапкевич Е. И. Русская гвардия в Февральской революции// Вопросы истории. 2002. №9. С. 3–16.

nebylo možné udržovat pevnou disciplínu. Taková žalostná organizace rezervních praporů v Petrohradě byla zločinem. Byla jedním z důvodů rychlého úspěchu pouličních nepokojů, které se proměnily v obecný revoluční oheň {19}.

Na frontě nenastal takový rozpad jako v Petrohradu. Jak psal Gerua: „Protiválečná propaganda pronikla do zákopů, občas dosáhla výsledků, ale vojáci obecně zůstali pevní a nikoho nenapadlo, že jsme byli v předvečer revoluce.“

Únorová revoluce, byla mezníkem, po kterém se armáda začala rozpadat. Vědci upozorňují, že většina vojáků byla po Únorové revoluci a pádu carského režimu Mikulášem II. zklamána.⁸⁴ Cenzurní zprávy na jaře 1917 však zaznamenaly, že celková nálada se zlepšila⁸⁵, vojáci dostali motivaci bojovat za svou svobodu.⁸⁶ Jelikož mnoho vojáků pocházelo z řád rolníků, nerozuměli dobře politice, buržoazně-demokratickou revoluci chápali jako přechod moci do rukou lidí.

Svobodu však vnímali hranolem rolnické mentality, svoboda byla mezi vojáky spojována s odepřením jakékoli moci, včetně té důstojníků. Cenzoři poznamenali, že po Únorové revoluci zažívali důstojníci velmi těžké časy.⁸⁷ Vojáci se začali chovat velmi svévolně. Generálmajor M. S. Galkin ve svém deníku napsal: „Dojem z posledních reforem v armádě je takový, že se nyní v Petrohradě rozhodli ukončit válku. Nižší pozice, která pocítila tzv. politickou svobodu, ji pochopila zvláštním způsobem: nyní je možné všechno.“⁸⁸ Pokusy prozatímní vlády o „demokratizaci“ armády, která ve výsledku musela přispět ve výsledku k účinnosti armády, spíše přispěla k prudkému poklesu vojenské disciplíny.⁸⁹

Rozkaz číslo 1, který byl vydán 1. března, disciplínu v armádě velmi zhoršil. Vojenské jednotky byly podřízeny voleným výborům, nikoli důstojníkům. Vojáci odmítali salutovat, správně titulovat hodnost důstojníků a splňovat určité požadavky.⁹⁰

⁸⁴ Чернобаев А.А., Чертищев А.В. Действующая русская армия и власть в 1917 году // Военноисторический журнал. 2006. № 7. С. 46.

⁸⁵ Холодов Владимир Александрович. "Первая мировая война в восприятии русских солдат" *Среднерусский вестник общественных наук*, 2014, 1 (31), 220-225. Dostupné z: <https://cyberleninka.ru/article/n/pervaya-mirovaya-voyna-v-vospriyatii-russkih-soldat>.

⁸⁶ Tamtéž.

⁸⁷ Tamtéž.

⁸⁸ Отдел рукописей РГБ. Ф. 802. Оп. 3. Д. 2. Л. 45.

⁸⁹ ⁸⁹ Европа и Россия в огне Первой мировой войны: к 100-летию начала войны / [Агеев А. И. и др.]. – Москва : Ин-т экономических стратегий, 2014. – 878 с. : ил., цв. ил.; 22 см. - (Военная история Российского государства / Российская акад. наук., Ин-т экономических стратегий, Центр исслед. военно-стратегических и военно-ист. проблем, Гл. военно-ист. совет, Научно-экспертное бюро ист. исслед). — ISBN 978-5-93618-211-2. – 3000 экз., стр. 345, http://militera.org/books/pdf/h/sb_evropa-i-rossiya-v-ogne-pmv.pdf

⁹⁰ Гребёнкин Игорь Николаевич. „Разложение российской армии в 1917 г. : факторы и акторы процесса“ *Новейшая история России*, no. 3 (11), 2014, pp. 145–161., стр. 149

Ještě ruský vojenský vůdce a generálporučík Lukomskij A. S. tvrdil, že onen rozkaz „zásadně podkopával disciplínu a zbavoval důstojnické velení jakékoli moci nad vojáky.“⁹¹

Když generál A. E. Sněsarev 7. března obdržel zprávu o volbách do výboru, do svého deníku poznamenal, cituji: „*V Moskvě vymysleli nějaké (vojenské) komise, ve kterých budou zástupci důstojníků a řadových vojáků. Kdo by mohl vymyslet tuto hloupost? Jak důstojník a voják můžou mít stejnou váhu hlasu? Ten (řadový) začne „soudit“ jak příkazy, tak rozhodnutí o boji.*“⁹²

Tento rozkaz se dal také prohlásit za rozsudek smrti pro ruskou armádu a císařskou gardu, zrušil vojenskou kázeň a hodnosti. Po oficiálním rozpuštění v roce 1917 se většina důstojníků z gardy přesunula na stranu Bílé armády.⁹³

Tento řád nebyl zaveden, aby narušil disciplínu, naopak jeho cílem bylo posílit ji. A aby mezi důstojníky a vojáky nevznikalo nepochopení, byl uveden rozkaz číslo 2. Jen proces demokratizace v armádě a rozpad disciplíny však již nemohl být zastaven.⁹⁴ Jak poznamenal úřadující vrchní velitel M. V. Alexejev, důstojníci klesali na duchu. Své názory nastínil ve zprávě adresované ministrovi války A. I. Gučkovi z 15. března 1917. Alexejev mezi rysy rozkladu armády konkrétně poukázal na stav důstojníků. Cituji: „*Pokles ducha pozorovaný v důstojnickém sboru v důsledku nedůvěry a pronásledování, které je vedeno proti němu, neslibuje vítězství, zejména s ohledem na skutečnost, že jeho síla spočívá pouze na důstojnickém sboru jakékoli armády, zejména naší.*“⁹⁵

Propaganda bolševiků také pomáhala hrát úlohu v rozpadu armády. Bolševici vyvolávali „třídní nenávisť“, což způsobovalo neposlušnost mezi důstojníky a vojáky.⁹⁶ Aby armáda

⁹¹ Из воспоминаний генерала Лукомского // Архив русской революции. Берлин, 1921. Т. II. С. 30.

⁹² „В Москве выдуманы какие-то в[оенные] комиссии, где появляются рядом представитель от офицерства и солдат. Кто эту глупость мог выдумать? Какое может быть панибратство между офицером и солдатом? Последний начнет после „судить“ и приказы, и боевые решения“

⁹³ Никифоров А. Л. Русская императорская гвардия в годы Первой мировой войны // Царскосельские чтения. 2014. №XVIII. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/russkaya-imperatorskaya-gvardiya-v-gody-razvala-1917-godu> (дата обращения: 21.05.2020).

⁹⁴ Гребёнкин Игорь Николаевич. „Разложение российской армии в 1917 г. : факторы и акторы процесса“ Новейшая история России, по. 3 (11), 2014, pp. 145–161., стр. 149

7 Фронтные дневники генерала А. Е. Снесарева // Там же. 2004. № 11. С. 52.

⁹⁵ ГРЕБЕНКИН Игорь Николаевич. Разложение российской армии в 1917 г. : факторы и акторы процесса. *Новейшая история России*, 2014, 3 (11), pp. 145-161.

„Упадок духа, замечаемый в офицерском составе вследствие того недоверия и той травли, которая против него ведется, не обещает победы, особенно принимая во внимание, что исключительно на офицерском составе всякой, особенно же нашей, армии зиждется ее сила.“

⁹⁶ БЕССЧЕТНОВА, Елена. Развал Русской императорской армии в 1917 году. *Социологическое обозрение*, 2018, 17 (2), 299-316. (дата обращения: 30.06.2020). Dostupné z: <https://cyberleninka.ru/article/n/razval-russkoy-imperatorskoy-armii-v-1917-godu>., str. 209

mohla existovat, potřebuje jednotu velení a železnou disciplínu, jak uvedla autorka článku Elena Bessčetnová.

Také hlad se stal velkým problémem. Generálové ve svých zprávách stále častěji psali o problémech s dodávkami potravin. *„Místo toho, abychom měli měsíční zásobu, žijeme denním doručením. Máme nedostatečné zásoby a nedostatečnou výživu, což ovlivňuje ducha a náladu. Místní prostředky byly vyčerpány. Neexistuje žádný petrolej, v sídle sboru se sedí ve tmě.“*⁹⁷

Vojáci také často prosili příbuzné o zaslání jídla. *„Ahoj, milí rodiče, otče a matko. Klaním se vám a ke všem svým malým bratrům s největší úctou. Táto a mámo, jsem v zajetí v Německu. Pošlete mi zásilkou sušenky a obiloviny, neodmítněte mou žádost. Píšu dopis každý týden. Od vás nepřichází žádná odpověď, ani žádné balíčky. Zatím jsem naživu a v pořádku. Také ať Vám Pán Bůh dopřeje dobré zdraví. Sbohem. Plotnikov Alexander.“*⁹⁸

⁹⁷ Tamtéž

⁹⁸ Tamtéž

5. Charakteristika postav a osobní prameny

Neukládám si za úkol co nejpřesněji popsat realitu roku 1917, protože ve vnímání dopisů vojáků se může hodně projevit subjektivní postoj mých myšlenek. Na druhou stranu však takové malé detaily možná přesněji odrážejí situaci, která v té době v ruské armádě byla. Mým cílem je ukázat válku očima řadového vojáka a jiných představitelů vojenských hodností s jejich charakteristickým vnímáním reality. Zdroje osobní povahy pomáhají osvětlit a oživit události minulosti.

V té době dopisy sloužily jako prostředek komunikace, jako morální podpora. V naší době tyto dopisy slouží jako pramen k vytvoření obrazu válečné éry, který představuje historickou cennost. Z dopisů se ale nemůžeme dozvědět všechno, protože bývaly podrobovány vojenské cenzuře. Vojáci sami věděli o tom, že nemají sdílet všechno, tudíž při svém psaní nebyli tak otevření, pokud šlo o politické názory atd.

Cituji stížnosti vojáků: „... *Dopisy k nám nyní přicházejí velmi špatně – pokud je pošleme, zkontroluje je důstojník, a když není trochu v pořádku, dopis rozerve*“; „... *Píšu Ti dopisy často, ale nevím, proč Ti nedocházejí*“; „... *Chtěl bych napsat hodně, ale moje ruce jsou svázané cenzurou.*“ „*Musím psát jen útržkovitě, hodně vynechávat, jedním slovem, omezit se...*“⁹⁹ Cenzoři vytrhávali a vystřihávali z dopisů, všechno, co obsahovalo jakýkoli odraz nespokojenosti s válkou a obtížnou ekonomickou situací, nepřipouštěli jakýkoli projev revoluční nálady.¹⁰⁰

Dopisy vyjadřovaly ducha své doby. Začínaly poklonou blízkým a končily slovy vděčnosti i blahopřáním ke svátkům. Různá odvětví ozbrojených sil (pěchota, kavalérie, dělostřelectvo, námořnictvo atd.) měla také odlišnou specifikou dopisování. Právě to budu zkoumat.

5.1 Řadoví vojáci

Vojáci na frontě ve většině případů psali o svých základních potřebách: jak čekají na konec války a uzavření míru prozatímní vládou, na setkání s rodinou, prosili blízké o zaslání jim jídla nebo peněz, líčili, jak sedí v zákopech ve dne i v noci. Pro rok 1917 bylo

⁹⁹ Черняев В. Ю. К изучению эпистолярных источников начала XX в. (контроль почтовой переписки). С. 148.

¹⁰⁰ Перлюстрация почтовой корреспонденции и почтовая военная цензура в России и СССР. Монография / Смыкалин А.С. - Москва: Юстиция, 2020. - 269 с.

charakteristické, že si pisatele dopisů stěžovali na velitelství a zrady ze strany důstojníků. Vojáci v týlu ve svých dopisech popisovali, jak žijí v kasárnách.¹⁰¹

Lhostejnost k válce brzy ustoupila protiválečnému boji. Patriotická propaganda války toho času nebyla vůbec efektivní, a pokud se jedná o vojáky, neměla na ně velký vliv. Pro většinu rolnické armády zůstala válka něčím cizím a nepochopitelným. Lidie Vasilčikova (milosrdná sestra) píše ve svých zápiscích, že jim nezáleželo na válce, která probíhá daleko od jejich rodného domova. Bylo jim lhostejno, kdo bude vítězem, ale jen do té doby, než se válka začala potahovat a byly porušeny sliby, že skončí o Vánocích. Od té doby se jejich nálada změnila na protiválečnou, protože když byli synové rolníků povoláni na frontu, zbavili hospodářství pracovních rukou. Viděli ve válce jen marný úmysl v zájmech pouze spojenců Ruska.¹⁰²

Je vidět velmi velká nenávisť ke starému systému a k carovi. Existují dopisy, kde vojáci prosí prozatímní vládu (psali do redakce časopisu), aby car a jeho rodina byli předvoláni k soudu.¹⁰³

Žádost o odstranění příznivců starého režimu ve vojenských batalionech (monarchii v Rusku). Cituji dopis №23, z 6 dubna roku 1917: „*Ahoj, naši soudruzi, pozdravujeme z pozice 147. samarského pluku. Máme tady hodně důstojníků, kteří se chtějí vrátit do starého režimu. Žádáme jejich odstranění, přesně jde o plukovníka Lukjanova a podplukovníka Trinitského. Jsou tady i mladší takoví jako tito blázní. Neztrácejte čas, jinak budeme trpět.*“¹⁰⁴

Po svržení cara lidé nejprve buržoazně-demokratickou revoluci vnímali jako přechod moci do rukou lidí (protože mnoho vojáků pocházelo z rolnických poměrů, politice příliš nerozuměli). Cenzurní zprávy na jaře roku 1917 uvedly, že se celková nálada obyvatel zlepšila¹⁰⁵, vojáci získali motivaci bojovat za svou svobodu.¹⁰⁶ Když však prozatímní vláda dále pokračovala ve válčení pod heslem „válka do vítězného konce“, vojáci to brali s nepochopením a psali: „*Je ale nemožné zaútočit, nemáme vojáky, nemáme boty a žádáme*

¹⁰¹ Tamtéž

¹⁰²https://histrf.ru/biblioteka/pamyatniki-geroyam-pervoy-mirovoy/b/otnosheniie-k-zhizni-i-smierti-uchastnikov-piervoi-mirovoi-voiny-ochierk-frontovoi-povsiednievnosti#_edn25

¹⁰³ ИЛЬИН-ЖЕНЕВСКИЙ, А. Ф. Почему солдаты и матросы стали под знамена Октября: (письма солдат и матросов в редакцию большевистских газет 1917 года). Ленинград: Ленинградск, 1933, 138 s., dopis № 62, str 86, солдат пехотного Торжокского полка

¹⁰⁴ Солдатские письма 1917 года / Истпарт. Отд. ЦК ВКП(б) по изучению истории Окт. революции и ВКП(б); подгот. к печати О. Н. Чаадаевой; с предисл. М. Н. Покровского. - М.; Л., 1927. - 165, [2] с., str. 42, dopis № 23

¹⁰⁵ Холодов Владимир Александрович. "Первая мировая война в восприятии русских солдат" *Среднерусский вестник общественных наук*, 2014, 1 (31), 220-225. Dostupné z: <https://cyberleninka.ru/article/n/pervaya-mirovaya-voyna-v-vospriyatii-russkih-soldat>.

¹⁰⁶ Tamtéž.

vás, abyste nás neotravovali, že musíme do útoku. Než půjde o útok, musíme pobít buržoazii.“¹⁰⁷ Také velmi chtějí konec války, cítí se vyčerpaní, trpí v zákopech. Voják píše: „Máme náladu takovou, že sedíme a čekáme na mír.“¹⁰⁸

Poté se častěji objevuje motto: „Za rovnost!“ Ať mají křesťané, rolníci i boháči stejné podmínky pro život. Cituji dopis vojáka z knihy Čadajevé Válečné dopisy: „*My v Oděse se stydíme vycházet: 40 stupňů teploty a my chodíme v zimních kalhotách i ve 12 funtových anglických botách atd. A když koukneš na pány, kteří nic nedělají, jezdí v drahých autech a nosí hedvábní a jsou obsypáni brilianty a zlatem, posedávají v restauracích a jedí zámožská jídla.... Tohle, pánové, není pohádka, můžete přijet do Oděsy a spatřit to na vlastní oči. Já bych také nevěřil, protože jsem z nejhlušší vesnice ze Sibíře, ale teď vidím a věřím. Soudruzi, za co my bojujeme v zákopech? Za to, aby se bohatí zajímali o vojenské jeviště, nebo aby Kerenský dostíhl cílů Napoleona, nebo existuje ještě další tajemství? Takže, soudruzi, když nám Bůh pomůže a přijedeme domů, tak co nám zbyde? Jen půda a vůle. A bohatým co? Ráj...“¹⁰⁹*

Hodně si stěžovali na platy a prosili, aby jim je zvýšili. Voják beze jména 20. března píše, cituji: „*Vojáci mluví: Nám se říká, že jsme občané, ale jací jsme občané, když náš plat je 75 kopejek a sedíme furt bez tabáku? To je naše jediná zábava a my nemáme, kde ji vzít. Ať nám zaplatí předem a zbytek dají pak. Proč jsme si, obránci naší vlasti, nezasloužili cestování po kolejích zdarma? No i odkud vezmeme peníze, abychom uhradili cestu za 1/3 kopejky, když náš plat stačí jen na jednodenní nákup něčeho nezbytného?*“¹¹⁰ Také prosili, aby byly zrušeny tělesné tresty a trest smrti (Kerenským obnovil tresty a po jeho útěku ze státu byly zase zrušeny). Stěžovali si na důstojníky (na to, že vojáci museli salutovat nejen ve vojenském prostředí, ale i ve městě). Psali prosby vládě o ukončení války, která se vedla už po dlouhá leta, vojáci byli vyčerpaní. Trpěli nouzí a psali své požadavky na lepší zásobování jídlem. Předseda výboru společnosti a vrchní poddůstojník Brostilov napsal dopis na petrohradské zasedání rady pracujících a zástupců vojáků. Cituji: „*Takže v současné době jsme ve 12. strojírenské pracovní skupině a dostáváme 2 libry chleba denně. Pro vojáky je obtížné pracovat s tímto přídělem jídla, protože kromě oficiální dávky jídla si nemůžou dovolit koupit*

¹⁰⁷ ИЛЬИН-ЖЕНЕВСКИЙ, А. Ф. Почему солдаты и матросы стали под знамена Октября: (письма солдат и матросов в редакцию большевистских газет 1917 года). Ленинград: Ленинградск, 1933, 138 s., dopis № 2, Ivanov F. I.

¹⁰⁸ ЧАДАJEVA, O. N., ed. Soldatskije pis'ma 1917 goda. Moskva: GIZ, 1927. 166 s.

¹⁰⁹ Tamtéž

¹¹⁰ Солдатские письма 1917 года / Истпарт. Отд. ЦК ВКП(б) по изучению истории Окт. революции и ВКП(б); подгот. к печати О. Н. Чадаевой; с предисл. М. Н. Покровского. - М.; Л., 1927. - 165, [2] с.

nic, aby doplnili nedostatek výživy. Znáte přece plat vojáka.“¹¹¹ Ve stejném dopise psal, že by se to dalo napravit inseminací polí-to už patří do dalšího okruhu temat, o kterých vojáci psali. Cituji stejný dopis: „A proto vás prosíme, abychom nevyhladověli, věnujte tomu velkou pozornost a propusťte vojáky ze starých let, aby inseminovali pole, protože tady je práce, která bude s námi i bez nás. Protože ve Finsku je spousta pracovních rukou, protože mají všechny muže doma.“¹¹²

Voják z 538. pluku napsal své rodině, aby nepodporovali buržoazní třídu, kam patřili lidé jako Miljukov a Gučkov, ti byli jen kapitalisté. Už stačilo prolívat za ně krev. Už stačilo, že Mikuláš II. měl plochu 60 milionů akrů, jako celé Německo pro údržbu domů celé romanovské dynastie. To jim vycházelo na 80 milionů ročně. Vojáci chtěli mír bez anexe a kontribuce, ale ne takový, jaký chtěl Miljukov, tedy aby válka pokračovala aby vojáci dobyli Konstantinopol i úžiny a poté na tom vydělali peníze. A vojáci kvůli tomu museli prolévat svou krev.¹¹³

Pro řadové vojáky bylo těžší pochopit politickou situaci v zemi ve chvíli převratu vlasti. Často žádali petrohradský sovět, aby jim poslal noviny („Svoboda tisku a dělnická třída“, „Úkoly proletariátu v naší revoluci“ a další), které by jim pomohly najít jejich postoj k politice.

5.2 Důstojníci

Príslušníci vyšších hodnosti byli ve třetím roce války rovněž duševně oslabeni a čekali na mír. Ovšem na druhou stranu tím, že jejich základní potřeby byly uspokojovány (protože si mohli dovolit koupit jídlo a běžné ubytování, většina z nich měla pohodlnější podmínky než řadoví vojáci), více prostoru bylo v jejich dopisech manželkám a příbuzným bylo věnováno občanským motivům a politice.

Ale bylo poznat, že carské důstojníky pád carského režimu netěšil. Cituji Budberga Alekseje Pavloviče, starého štábního důstojníka carské armády neskrývajícího své monarchistické sympatie, z deníku ze 7. října roku 1917: „*Soudruh Kerenský si zvykl na verbální vítězství nad slabými hlavami ruských soudců, nad veřejnou náladou rozsáhlých politických procesů pomocí výřečnosti a srážením mozků posluchačů. Věřil, že tyto metody lze použít i pro ozbrojené masy zvané armáda*“^{114,115}

¹¹¹ Tamtéž, str. 41, dopis №22

¹¹² Tamtéž

¹¹³ Tamtéž

¹¹⁴ <http://militera.lib.ru/db/budberg/01.html>

A poté psal o vzpomínkách na bláznivé Němce, když ho brali do zajetí. Cituji: „Vzpomínám si na výpisky, které nám byly zaslány z deníku německého kapitána, který byl zabit při zpětném zajetí ve Verdunu. Poznamenal, že jeho soused byl sedmý den ostřelován nepřetržitou palbou 28centimetrového děla, a že všichni, kdo tam byli, ztratili rozum.“¹¹⁶

Obraz důstojníka v období revoluce byl často spojen s kontrarevolucionářem, „kornilovcem“, obráncem monarchie. Ti důstojníci, kteří nelitovali pádu dynastie po vyhlášení republiky, se mohli spolehnout na určitou podobu disciplíny. Ale ti důstojníci, kteří projevíli nerozhodnost a nepřátelství vůči novému řádu, čelili odmítnutí a nepříjemným incidentům ze strany řadových vojáků. A takových důstojníků byla většina.¹¹⁷

Jeden z vůdců budoucího bílého hnutí generál baron P. N. Wrangel ve svých pamětech poznamenal, cituji: „Složení armády se za dva roky výrazně změnilo, většina důstojníků a vojáků, zejména u pěchoty, vypadla.“ Noví důstojníci rychle upadali duchem (stávali se z nich zoufalci), byli zatěžováni válkou a nebyli zcela schopni vychovávat a udržovat ducha svých vojáků. Vojáci po dvou letech války také z velké části nebyli stejní. (...) V posledních bitvách se velmi často setkávaly „samostřile“, obzvláště časté byly rány prstů, jejichž cílem bylo poslat jej do týlu.“¹¹⁸

Velitel západní fronty generál Evert napsal: „Místo toho, abychom měli měsíční zásoby, žijeme v denních zásobách. Máme nedostatečné zásoby a nedostatečnou výživu, což ovlivňuje ducha a náladu. Místní prostředky byly vyčerpány. Nemáme žádný petrolej, ve štábu sedíme ve tmě.“¹¹⁹

¹¹⁵ Товарищ Керенский вообразил, что армии можно поднять на подвиг истерическими визгами и навинчиванием толпы [...] он так привык к словесным победам над слабыми головами русских судей, над настроением публики больших политических процессов путем многоглаголения и сбивания всмятку мозгов у слушающих, что считал, что эти методы применимы и при воздействии на те вооруженные толпы-массы, который именовались армией.

¹¹⁶ Я помню присланные нам выписки из дневника убитого при обратном взятии Вердена немецкого капитана, отметившего, что расположение его соседа уже седьмой день обстреливается непрерывающимся ни на минуту огнем 28-сантиметровых орудий, и что почти все защитники этого участка сошли с ума.

¹¹⁷ Wildman, Allan. „The February Revolution in the Russian Army.” *Soviet Studies*, vol. 22, no. 1, 1970, pp. 3–23., www.jstor.org/stable/149649. Accessed 23 June 2020.

¹¹⁸ ВРАНГЕЛЬ, Петр Николаевич Врангель. Записки. Ноябрь 1916 г. - ноябрь 1920 г. [online]. Dostupné z: <http://militera.lib.ru/memo/russian/vrangel1/01.html>, Каритола 1 Смута и развал армии

¹¹⁹ Елена Бессчетнова Развал Русской императорской армии в 1917 году // Социологическое обозрение. 2018. №2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/razval-russkoj-imperatorskoj-armii-v-1917-godu> „Вместо того чтобы иметь месячный запас, мы живем ежедневным подвозом. У нас недовоз и недоед, что действует на дух и настроение. Местные средства исчерпаны. Керосина нет, в штабах корпусов сидят в темноте“

5. 2. 1 Dopisy Sněsareva A. E.

Dříve, než se Sněsarev stal důstojníkem, absolvoval gymnázium a Matematicko-fyzikální fakultu Moskevské univerzity. Vojenskou službu začal v roce 1889 jako kadet v granátnickém jekatěrinoslavském pluku. Poté v roce 1896 vstoupil do Nikolajevské akademie generálního štábu. Kromě vojenské služby se vážně zabýval také vokálem a orientálními jazyky. Podle různých zdrojů znal 11 až 14 cizích jazyků.¹²⁰

Jeho deníky jsou podle mého názoru napsané velmi zajímavým stylem, Sněsarev byl člověkem vzdělaným a měl velký přehled. Vycestoval i do Indie. Dopisy psal moc pěkně, spíše jako spisovatel (používal hodně metafor, dopisy jsou stylisticky upravené). Spoustu lásky vyjadřoval své manželce, láskyplně ji nazýval „moje holubice“, „drahá moje manželko“, „kuřátko“ nebo „moje zlatá“. Také používal obraty jako „pusinkuji Tvoje očička a rty, stejně jako i naše malé děti, obejmú vás všechny, políbím a požehnám vám všem“¹²¹.

Sněsarev byl v roce 1917 jmenován náčelníkem štábu 12. armádního sboru. Při prvním seznamovacím dnu s 12. divizí psal o svých dojmech a zdálo se mu, že Viranovský, minulý velitel 12. pěší divize, přišel do skvělé divize, demoralizoval ji, nenaučil ji nic dobrého a odešel. Divize mu dala vyznamenání svatého Jiří, ale on sám jí nedal nic, pouze ji radikálně oslabil. Štáb byl rovněž demoralizovaný rovněž, vzkvétaly v něm hazardní hry. Metaforicky psal: „*Nedočkám se podrobností, ale budova se zbořila a bude nutné ji znovu vážně obnovit.*“¹²² Dále večerel s velitelem této divize a s jeho zástupcem, které charakterizoval jako lidi bez temperamentu, disciplíny a dovedností.

Manželce psal, s kým se setkal, popisoval některé rozhovory. Z toho ty, které měly vojensko-politickou povahu, zanesl do deníku a ten nabízel své manželce k přečtení. Popisoval jí svůj intimní život (ve smyslu, co osobně cítí a co přesně dělá během dne) a občas také vojenskou činnost. Ovšem tu jen povrchně, pouze nejdůležitější věci. Občas nechyběly vtípky – třeba manželce psal, že jeho pomocník Ignát s ní na tisíce kilometrů soupeří. Cituji: „*Dnes přináší mé nové kalhoty překvapivě čisté a říká: „U milostpaní to takto vyprat nepůjde.*“¹²³

¹²⁰ Ганин, А. В. „Гражданская война: выбор офицеров“. „Преподавание истории в школе“. 2019, № 8, (С. 33–40).

¹²¹ золотая моя, твои глазки и губки, а также наших малых, я вас всех обниму, расцелую и благословлю.

¹²² СНЕСАРЕВ, А. Е. *Письма с фронта: 1914-1917*. Москва: Кучково поле, 2012, 800 стр, ISBN: 978-5-9950-0170-6. Dostupné z: <http://snesarev.ru/Voennie%20pisma.pdf>, dopis manželce, Коломыя, 19 января 1917 г. Штаб 12-го арм[ейского] корпуса, стр. 297

<http://snesarev.ru/Voennie%20pisma.pdf>

¹²³ Тамtéž.

O revoluci v Petrohradě neměli moc informací. Že se v něm něco děje, poprvé uslyšeli 2. března. Docházely k nim drby o nekontrolovatelném davu, o šikanování důstojníků a o loupežích v Petrohradě, Moskvě a v Kyjevě. Psal, že u nich tou dobou bylo všechno v klidu, že se vojáci drželi, i když to dalo hodně práce

Když byl 5. 4. 1917 jmenován velitelem 155. pěší divize 22. sboru 7. armády, disciplína ho moc nepotěšila. Trávil s plukem mnoho času a prostřednictvím výboru musel ovlivňovat masy vojáků.

O nových příkazech psal: „*Na jedné straně chtějí vyhrát a na druhé straně dělají řadu nařízení a inovací, které uvolňují disciplínu a činí armádu neschopnou.*“ Také psal o armádě, cituji: „*Jsmo v procesu omlazování armády. Do důstojnického prostředí bylo uvrženo obrovské jablko sváru, praxe omlazování zavádí úplnou opětovnou instalaci důstojnických myšlenek, porozumění a návyků. A je nebezpečné, že se tyto experimenty provádějí v armádě – instituce tak stará jako svět, pokud chcete, hrubá, ale definitivní a neměnná.*“¹²⁴ V dopise pokračoval, je vidět, že chtěl, aby jeho země byla celistvá a nechtěl ji oddávat někomu jen tak, cituji: „*Vlast... nejhroznější a nejbolestivější věcí je, že o ní teď nejméně přemýšlejí, všichni jsou připraveni dát ostatním z jejího velkého, krví vázaného dědictví: jih-Ukrajincům, Arménie-Turecku, Galicii-Rakousku, úžiny-Turecku ... Jděte, připravte se, vy, ostatní, možná budete potřebovat něco: stále máme Kavkaz, Sibiř, Turkestán, Finsko, ale už jsme se ho vzdali. Svoboda je dobrá, rozptyl moci je úžasný, forma vlády, kterou si lidé budou vybírat, ale proč se roztrhávat na kousky, proč oddělovat a rozebírat hnízdo na větvičky? (...) Příšerné je pro mě zbídačení Ruska, které začalo a bylo napůl dokončeno válkou, a nyní pokračuje a končí revolucí. Pracovníci, kteří jsou tak hrdí na vydobytí 8 hodinového pracovního dne, budou první, kdo pochopí jed svých politických nadějí, protože jako první propadnou hladu. Ani jediná ruská továrna se zpětným vybavením a zvýšenými mzdami nebude schopna konkurovat továrně Západu. Němečtí sociální demokraté si toho dobře uvědomují, proto ten jejich monarchismus a hlasy pro válku.*“^{134,135}

Chtěl chránit svou zemi a bojovat za ni, cítil lítost z toho, že vojáci nechtěli bojovat a nechápali důležitost boje: „...a pouze další ztráta Dněpru nebo Rigy s Petrohradem někoho

Сегодня он приносит мои новые штаны, удивительно чистые, и говорит: «У барыни так не выйдет.», str. 301

¹²⁴ Tamtéž, str. 333

У нас идет омоложение армии. В офицерскую среду брошено огромное яблоко раздора, практика омоложения вносит полную переустановку офицерских дум, пониманий, привычек. И опасно то, что эти эксперименты делаются над армией – институтом старым, как свет, если хотите, грубым, но определенным и неизменным.

poučí. Naši opouštějí své pozice, zahazují zákopy (...) Byli jsme hloupí, v temnotě, zaostávali jsme, ale byli jsme stateční a silní. A to stačilo k tomu, aby se nás ostatní báli, respektovali nás a počítali s námi. Nyní jsme svobodní a „pokročilejší“ než Evropa, ale jsme zbabělí a slabí.“¹²⁵

Své manželce psal o své náladě přímo, psal o tom, že není všechno úplně v pořádku. Často míval temné a divoké sny, v noci se probouzel kvůli nočním můrám a musel chodit ven sledovat oblohu. Prosil Boha o záchranu nebo přemýšlel o nějakých drobnostech, aby špatné myšlenky zahnal pryč. Také v té době psal, že když se příliš nevedly boje, vojáci potřebovali více chodit na průzkumy. Psal, cituji: „*Ale vojáci – demokraté a revolucionáři – nechtějí jít... Nedá se nic dělat, chodí důstojníci – „kontrarevolucionáři“ – a umírají. Smutný pohled.*“

I když byla válka, život pokračoval, lidi se zamilovávali a brali se: „*Máme svatební období a většinou se naši vojáci žení. Byla tam jedna kráska, vdova. Dva místní požádali o její ruku a poté i dva z našich vojáků. Odmítla všechny a vzala si jiného vojáka. Další případ je pikantnější. Dívka a mladík vše probrali, vše připravili a předstírali svatbu. Dívka svému budoucímu „manželovi“ dala 100 rublů, kožich a nazítří se s vojákem nechala tajně oddat a zmizela. Není to ďábel, ta dívka?!“¹²⁶*

Co nakonec psala o ztracených nadějích: „*Voják měl duši obětavou, odvážnou, vytrvalou, duši světovou. A teď se někdo připlížil k našemu vojákovi a ukradl – co více – vyřízl jeho duši, načež zbyla jen prázdnota. Jak ho teď přimět k hrdinskému činu, jak do něj dostat tvář vlasti teď nikdo neví, tajemství je ztraceno. Země míří k ekonomickému a politickému kolapsu a nejsou žádné síly ani zdroje, které by ji zachránily. Ruský rubl, předhozený k milosti osudu, se valí do propasti a v Persii má nyní dokonce hodnotu 7–8 centů. To nejlépe ze všeho ukazuje, že jsme ztratili víru. A naším osudem je stát sekundární mocností, nebo možná třetí mocností, ocitnout se pod patou Wilhelma a nést otroctví hospodářské závislosti na krku.*“¹²⁷

¹²⁵ Tamtéž, 20. 8. 1917

¹²⁶ Tamtéž, 10. 9. 1917, str. 408.

У нас период свадеб, и большей частью женятся наши солдаты. Была здесь одна „красавица“ – вдова, делали ей предложение два здешних, затем наших два солдата; всем отказала и вышла за третьего солдата. Другой случай пикантнее: девка с парнем все обговорили, все приготовили и вот-вот, скажем, послезавтра, должны были играть свадьбу; девка отдала даже будущему своему „мужу“ 100 руб. и кожух, а завтра она тайно венчается с солдатом и исчезает... Не дьявол ли девка! Ведь мы здесь уже три недели, и значит, с солдатом она все обдумала давным-давно, а с другим все время играла.

¹²⁷ Tamtéž „Была у солдата душа, да еще какая душа беззаветная, мужественная, стойкая, мировая, а теперь кто-то подкрался к нашему солдату и выкрал – нет мало – вырезал его душу и осталась там пустота. И как ее поднять на подвиг, как в нее всунуть лик Родины никто не знает – секрет потерян. Страна идет к экономическому и политическому краху и нет сил и нет ресурсов спасти ее. Брошенный на произвол судьбы русский рубль, катится в пропасть и теперь, даже в Персии расцениваемый в 7-8 копеек, лучше всего показывает, что в нас потеряли веру. И наша судьба – стать второстепенной

5.3 Dělostřelci

„...Dělostřelectvo, obzvláště těžké dělostřelectvo, je méně unavené, jí a odpočívá téměř normálně, zřídka kdy k němu dorazí kulky z pušek a kulometů. Ale vedle toho přitahuje větší pozornost dělostřelectva nepřátelského a také musí vydržet všechno, co souvisí s ostřelováním a výbuchy, často velmi silnými, způsobenými granáty. V nejkritičtějších obdobích bitvy musí pracovat klidně a přesně (jeho stroje jsou mnohem složitější než pěchotní zbraně). Velice záleží na přesnosti jeho práce, protože dělostřelectvo má velmi silný vliv na průběh bitvy.“¹²⁸

Nyní cituji dopisy důstojníka dělostřelectva matce: *„... správně, všechno, co tady zažíváme, je mnohem jednodušší, než se z vnějšku zdá. Hrozné slovo „bitva“ pro nás střelce díky bohu ve většině případů znamená naprosto klidný proces, dokonce bych řekl idylický.“¹²⁹* V tomtéž dopise napsal: *„Je to hřích říct, že... je to pro nás velmi těžké. Bylo to těžké pro pěchotu, která každou noc mrzla na předních stanovištích, každou noc šla jako rozvědka, chodila nejhlubším sněhem při teplotě dvacet stupňů pod nulou, šla vstříc útokům střelných kulometů a pušek. A my jsme v tyto noci během usínání střelbu jen poslouchali“ (tamtéž: 42).¹³⁰*

Po pádu carského režimu byla všeobecná nálada u křesťanstva, námořníků, většiny důstojníků, dělostřelectva a důstojníků dělostřelectva optimistická. Jednotky kavalerií, nadšení z pádu starého režimu a monarchie, napsaly prozatímně vládě dopis: *„Začátek března 1917 byl pro nás všechny další významnou událostí. V souvislosti s provedenou revolucí se setkání důstojníků a nižších hodností rozhodlo vyslat z našeho oddělení novému*

державой, а может быть и третьестепенной, очутиться под пятою Вильгельма и нести на шею кабалу экономической зависимости”.

¹²⁸ **Изместьев, П. И.** 1923. *Очерки по военной психологии. Некоторые основы тактики и военного воспитания.* Пг.: Воениздат.

„... Артиллерист, например, особенно тяжелой артиллерии меньше подвергается утомлению, почти нормально питается и отдыхает, до него редко долетают пули винтовки, пулемета, но зато на него обращено особое внимание противника-артиллериста, и он должен спокойно переносить все, что связано с обстрелами и взрывами, часто очень сильными, фугасных снарядов. Он должен спокойно и точно работать (его машина много сложнее пехотного оружия), в самые критические периоды боя. От точности его работы зависит слишком многое, так как артиллерия очень сильно воздействует на течение боя“

¹²⁹ **Степун, Ф. А. (Н. Лугин).** 2000. *Из писем р прапорщика-артиллера.* Томск: Водолей. *„...право же, все, что мы здесь переживаем, происходит гораздо проще, чем это кажется со стороны. Ужасное слово „бой“ означает, слава Богу, для нас, артиллеристов, в большинстве случаев процесс совершенно спокойный, я бы сказал даже идиллический“, str 39-41.*

¹³⁰ Тамtéž

„Грех сказать, чтобы... нам было очень тяжело. Тяжело было пехоте, которая каждую ночь мерзла на передовых постах, каждую ночь ходила, святая, в разведку, ходила по глубочайшему снегу в двадцатиградусный мороз, ходила во весь рост в атаку навстречу пулеметам и ружьям. А мы в эти ночи, засыпая, только прислушивались к пулеметной трескотне“ (Там же: 42).

ministru války Alexandrovi Nikolajevu Gučkovovi. Pro vytvoření naší jednotky udělal hodně a nyní považujeme za správné jemu a nové vládě včasné vyjádřit podporu a také mu sdělit přání nás všech, aby naše oddělení bylo znovu pojmenováno po Atamanu Puninovi.¹³¹

9. března byla naše delegace na recepci ministra války složená z pěti nižších šarží a dvou důstojníků na recepci ministra války předala oficiální adresu detašování. Zde je jeho text:

„Vaše Excellence, drahý Alexandře Ivanoviči, my, důstojníci a nižší řady kavalerií (jezdeckých jednotek), které mají zvláštní význam v sídle vrchního velitele armád severní fronty, jsme potěšeni svržením vlády, která přivedla naši zemi na pokraj zkázy. Zdravíme Vás a rovněž Vás žádáme, abyste sdělili všem zástupcům naše upřímné blahopřání k převodu moci do rukou Státní dumy. Byli jsme na bojišti, zbaveni možnosti se k Vám osobně dostat. My partyzáni v plné síle, kteří jsme zvyklí se dívat smrti přímo do očí a s úsměvem na tvářích, obnovenou láskou k Rusku a sebejistým blízkým vítězstvím nad nepřitelem, přísaháme, že až do poslední kapky krve budeme věrni naší drahé vlasti a způsobu vlády, jakou si vyberou naši lidé. Kéž Bůh dá velkému Rusku štěstí, prosperitu a vítězství nad jeho vnějšími a vnitřními nepřáteli. 9. března 1917.“¹³²

Gučkov byl velmi potěšen mladistvým vzhledem vojáků a důstojníků a jeho postoj ovlivnil další průběh událostí. Již 20. března jednotky kavalerie získaly oficiální povolení k tomu, aby oddělení zvláštního významu pro koně bylo pojmenované po Atamanovi Puninovi.¹³³

Také důstojníci z dělostřelectva měli radost z nové vlády. Cituji dopis z první světové války Krauze F, který píše o Kerenském a Miljukovi:

„Vřele přivítali drtivou většinu důstojníků, zejména ty mezi dělostřelci. I když existovaly jednotlivé případy, především mezi staršími lidmi, kteří byli zdrženliví nebo vymezující se. Víím jen o dvou případech, kdy nový řád nebyl uznán absolutně, bez výhrad: starý plukovník,

¹³¹ <https://rg.ru/2017/02/16/rodina-punin-1917.html>

¹³² Tamtéž.

¹³³ Tamtéž.

Ваше Превосходительство, Глубокоуважаемый Александр Иванович. Мы, офицеры и нижние чины Конного отряда особой важности при штабе Главнокомандующего армиями Северного фронта, обрадованные до глубины души низвержением правительства, приведшего нашу дорогую Родину на край гибели и оттолкнувшего от себя своими преступлениями всех верных сынов ее, приносим Вам и просим Вас передать всем представителям нашего Великого народа наше искреннее поздравление с переходом власти в руки Государственной Думы. Находясь на боевом посту и посему лишенные возможности лично, в полном составе, явиться в Ваше распоряжение, мы, партизаны, привыкшие с улыбкой на лице прямо смотреть в глаза смерти, одушевленные любовью к России и уверенные в близкой победе над вторгнувшимся в ее пределы врагом, клянемся в том, что до последней капли крови будем верны нашей дорогой Родине и тому образу правления и Правительству, кои будут выбраны нашим народом. Дай Бог Великой России счастья, процветания и победы над врагами ее внешними и внутренними.

který celou noc brečel žalem, a jeden z důstojníků našeho velitelství, který hovořil o barikádách a neposlušnosti „nějakých Židů“, ale ve svých impulsech byl okamžitě přerušeny vážnými slovy velitele sboru. “¹³⁴

5.3.1 Dopisy praporčíka dělostřelectva F. Stěpuna

Fedor Augustovič byl ruský filozof pocházející z Německa, ovšem ruský. Z politického hlediska byl blízký sociálním revolucionářům a po Únorové revoluci se stal zástupcem Všeruské rady pracujících, rolníků a vojáků. Po únoru roku 1917 působil jako vedoucí politického oddělení ministerstva války v prozatímní vládě. Roku 1922 byl sovětským úřadem vyhoštěn za hranice. Tam nejprve působil jako profesor v Berlíně, později také v Drážďanech.

Z baterie ho převedli do zásobovacího skladu. Popisoval to tak, že cítil obrovské rozdíly – v baterii probíhala válka, zatímco na teritoriu zásobovacího skladu ne. Popisoval, že i poté na baterii opakovaně jezdil, i když byla často bombardována, protože se mu velice stýskalo po lidech, s nimiž byl v baterii. V zásobovacím skladu byly všechny dny stejné.

V dopise manželce popisoval jeden případ poručíka B. Nadměnného. Ten neudělal dobrý první dojem na F. Stěpuna, protože dělal nevhodné vtípky o Židech, přičemž s jedním společně seděli u stolu, jakmile B. Nadměnný začal vyprávět historku s Němcem z války, bylo to poznat ve změně výrazu obličejů přisedících. Vyprávěl, že před umírajícím německým důstojníkem cítil pocit hanby za to, že nad ním stál zdravý a silný. Německý důstojník mu dal svou přílbu a revolver, stiskli si ruce a poručík nechal Němci svého zdravotníka, aby mu pomohl. Ale pak poručík uviděl jiného německého důstojníka, který se už vzdával, na což poručík zareagoval agresivně a dal příkaz, aby ho zastřelili. Němec křičel. Ale pak už poručík nervózně vzpomínal, že křik toho druhého Němce slyšel ještě další dva měsíce. Stěpun citoval poručíka Nadměnného: *„Pak jsem slyšel tento výkřik dva měsíce a furt jsem se bál zavřít oči,*

¹³⁴Краузе Фридрих. Письма с Первой мировой / отв. ред. Л.А. Булгакова. – СПб.: Нестор-История, 2013. – 332 с. (Источник информации-портал История.РФ, <https://histrf.ru/biblioteka/pamyatniki-geroyam-pervoy-mirovoy/b/pis-ma-s-piervoi-mirovoi>)

Горячий приём они встретили среди громадного большинства офицеров, особенно среди артиллеристов. Хотя есть единичные экземпляры, которые относятся сдержанно или выжидательно, особенно среди стариков. Я знаю только о двух случаях, когда новый порядок не был признан абсолютно, без оговорок: старый полковник, навзрыд проплакавший всю ночь от горечи, и один из офицеров нашего штаба, заговоривший о баррикадах и неподчинении „всяким там жидам“, однако тотчас же сокращённый в своих порывах вескими словами командира корпуса.

protože když jsem je zavřel, hned jsem viděl toho zatraceného Němce."¹³⁵ Nadměrný se cítil jako zločinec.¹³⁶

Unavený a znechucený válkou byl rád, že se už nacházel v týlu a nemusel bojovat. Cítil silnou tuhu po skončení války. Cítuji: „*Víš, Natašo, i když někdy zažívám jisté rozpaky v duši kvůli své pozici v týlu, nakonec jsem velmi šťastný, že už nebojuju. Také se mi zdá, že s mou averzí k válce pro mě nyní není lepší míso než zásobovací sklad. Ve štábu by to bylo mnohem horší než v baterii, protože dávání hloupých rozkazů je ještě nechutnější a těžší, než jejich provádění. (...) Granátů a šrapnelů se ani nedotýkám, jako vedoucí důstojník spravuji hospodaření. Rozdávám boty, kabáty, bundy, platy, starám se o jídlo vojáků, chodím čistit koně a obecně řečeno mám co dělat. A tato bojová nečinnost je pro mě jedinou možností pro určitou toleranci situace a někdy i pro nějakou příjemnost v mém životě. Občas celý den jezdím na koni, protože jinak můžu jen úplně sám sedět ve svém pokoji, číst, psát nebo chodit k hostům na krátké návštěvy, kdykoli je to možné. Je tu spousta lidí a já jsem se ještě se všemi neseznámil.*“¹³⁷

Němci měli ve srovnání s Rusy lepší techniku, výbavu a organizaci. Válka se také stala drsnější ve smyslu využití plynu a plamenometů: „*Technologie a organizace nám nikdy nešly. Pár vylepšení, kterých jsme dosáhli ve třetím roce války, absolutně nic neznamenaají ve srovnání s tím, co za tu dobu udělali Němci.*“¹³⁸

Dále psal, že v časopisech i v novinách se stále opakovaly stejné myšlenky a věty, že to vypadá, jako kdyby inteligence ztratila svobodu slova. Ve vnitřní politice bohužel všichni

¹³⁵ „Я этот крик потом два месяца слышал и все боялся глаза закрыть, потому что, как закрою, так и вижу проклятого немца“

Степун Ф. А. Из писем прапорщика-артиллериста. — Томск: „Водолей“, 2000. К жене, 15-го января 1917 г. Рудники на Золотой Липе.

¹³⁶ Степун Ф. А. Из писем прапорщика-артиллериста. — Томск: „Водолей“, 2000. К жене, 15-го января 1917 г. Рудники на Золотой Липе.

¹³⁷ Степун Ф.А. Из писем прапорщика-артиллериста. — Томск: «Водолей», 2000., К жене. 15-го января 1917 г. Рудники на Золотой Липе.

Я же лично не касаюсь даже и нарядов на гранаты и шрапнели. Как старший офицер, я заведую хозяйством: выдаю сапоги, шинели, куртки, жалование, — забочусь о солдатской еде, хожу на чистку лошадей, — а вообще говоря — решительно ничего не делаю. И это ничегонеделание есть для меня единственное условие некоторой сносности, а временами даже и некоторой приятности моей жизни. Пользуясь им, я иной раз целыми днями шатаюсь верхом, ибо могу только или сидеть у себя в комнате в полном одиночестве — читать и писать, или ездить по гостям, заезжая по возможности ненадолго всегда к новым людям. А людей кругом очень много, и я еще далеко не со всеми перезнакомился.

¹³⁸ Техника и организация нам никогда не давались, и те некоторые усовершенствования, которых мы на третьем году войны с грехом пополам добились, решительно ничего не значат по сравнению с тем, что за это время сделали немцы.

obviňují vládu a domnívají se, že po svržení Mikuláše II. všechny útrapy skončí. Ve vnější politice za vše obviňují „zatracené Němce“.¹³⁹

Došel k závěru, že válku už nemělo smysl vést a nedokázal si představit, jak by ji dovedli do vítězného konce. Podle něho by stačil alespoň nehanebný, slušný mír. A jediná síla, která usilovala o pokračování války a sjednání separátního míru, bylo samoděržaví. Vůdci inteligence, zastoupená progresivním blokem Duma a skupinou moskevských slavofilů, stále plní dobovačných tendencí, zaujatí prázdnými frázemi o národnosti války a „původních“ úkolech Ruska, si rozhodně nevšimli, že byli velitelstvím bez armády, a že v případě pádu samoděržaví – ve které nevěřil – nebudou schopni válku ukončit. Pro armádu (tj. celý ruský lid) nejen s inteligencí proti nepřátelské autokracii, ale také s autokracií proti inteligenci – za samostatný svět.¹⁴⁰

Dále v dopise ještě dodává, že v Rusku existovala určitá nekonečná volnost ve spekulacích, krádežích, vydírání a hýření.

Měnily se jeho priority a cennosti, kterým dřív přisuzoval tak velký smysl už nebyly na prvním místě: „*Zdá se mi, že kdyby válka náhle skončila a vrátil bych se do Moskvy, rozhodně bych nevydržel svůj předchozí život: divadelní zkoušky, vernisáže, setkání, věčná společnost, věčné spory. To vše je možná velmi zajímavé, ale teď se mi to zdá zbytečné a bezvýznamné.*“¹⁴¹ Silné spojení získal s přírodou. Už si ani nedokázal nepředstavit život bez každodenní procházky a projížďky na koni. Příroda mu asociovala mír, který si v duši tak naléhavě přál. Po válce se chtěl přestěhovat na venkov, aby tam mohl žít klidným životem.

Mluvil o dvou obrazech smrti. Jedním byl boj v zákopech, když si představoval fyzickou smrt, když na něj hodí granát nebo šrapnel. Druhým obrazem byl hřbitov jeho životních sil uvnitř umírajícího člověka s nesplněnými nadějemi a touhami, které se mohly

¹³⁹ Tamtéž

¹⁴⁰ Руководящая интеллигенция в лице прогрессивного думского блока и группы московских славянофилов, все еще исполненная завоевательных тенденций и плененная пустыми фразами о народности войны и „исконных“ задачах России, решительно не замечает, что она штаб без армии и, в случае падения самодержавия, во что я мало верю, войны до конца довести не сможет; ибо армия, т.е. весь народ русский, не только с интеллигенцией против своего врага — самодержавия, но и с самодержавием против интеллигенции — за сепаратный мир.

¹⁴¹ Степун Ф. А. Из писем прапорщика-артиллериста. — Томск: „Водолей“, 2000., к жене. 12-го февраля 1917 г. Рудники на Золотой Липе.

Мне кажется, что если бы внезапно кончилась война, и я вернулся бы в Москву, то решительно не вынес бы своей прежней жизни: театральных репетиций, вернисажей, заседаний, вечного общества, вечных споров, всего того, что, быть может, и очень интересно, но сейчас, по крайней мере, кажется мне ненужным и незначительным.

stát, ale nestaly se. Cituji: „*V hloupé nečinnosti mé vegetace v zásobovacím skladu se ryzí myšlenka a duše se plísni.*“¹⁴²

V dopisech F. Stěpuna můžeme najít hodně filozofie. Psal o tom, že se cítí být pozorovatelem vesmírné války, protože už nebyla v zákopech. Porovnával nejbližší týl, zákopy a zásobovací sklad. Došel k závěru, že v nejbližším týlu voják cítí hrůzu nejakutněji a bolest pokračujícího šílenství je pociťována ostřeji než v přední linii nebo v zadním týlu, protože v první linii jsou bolest a strach zakryté obrazem vaší osobní smrti a v zadním týlu obrazem vašeho osobního života. Po morálním šoku je pro vojáka nejhorší plyn. Žádné obštrélování žádným kalibrem se nedá porovnat s plynem. V plynových maskách se nikdo nedá poznat, při každém kroku plyn štípe v plicích a vzniká pocit udušení. V záplavě plynu nikdo nevěnuje pozornost ostřelování, i když je silné. Cituji: „*A nad vším je šílený strach ze strašlivé, nechutné smrti: Němci vystřelili na pět hodin a masky byly vypočítány na šest.*“¹⁴³

Těm, kdo zažili plyn, se onen prožitek v hlavě opakoval. Pískalo jim v uších, opakovaly se vzpomínky na hluk a zápach. Následující den po útoku plynem Stěpun přijel do baterie a se soudruhem Žeňou pomohl vzít soudruha B. na ošetřovnu do lazaretu. Když spolu na zpáteční cestě mluvili, Žeňa se několikrát chytil za srdce a řekl: „*Zase plyny.*“ Jeho dopisy byli plné filosofie a lyrismu na pozadí války, dotýkal se morálních dilemat.

5.4 Námořníci

Začátkem března měl v Helsinkách proslov k námořnictvu F. I. Rodičev, jenž se podílel na vytvoření kadetské partie: „*Soudruzi námořníci a vojáci! Konečně jste s námi získali svobodu! Nyní víte, za co budete bojovat... bez zrady v týlu. Nenávislný carismus zemřel navždy. Celý! A všechen lid nás podporuje! To dokazuje skutečnost, že převrat pokračoval nekrvavě.*“¹⁴⁴

Revoluce ve skutečnosti bez krve nebyla, desítky důstojníků byly zabity. Taková slova v projevu mohla znamenat, že si námořníci ve své fantazii vybudovali obraz revoluce. Prolitá krev pro ně byla zcela znehodnocená, což je charakteristické pro jev „sociálního orgasmu“

¹⁴²¹⁴² Степун Ф.А. Из писем прапорщика-артиллериста. — Томск: „Водолей“, 2000., к жене.

21-го февраля 1917 г. Рудники на Золотой Липе,

что в тупой праздности моего паркового прозябания ржавеет мысль и плеснеет душа.

¹⁴³ Степун Ф. А. Из писем прапорщика-артиллериста. — Томск: „Водолей“, 2000., к жене. 4-го марта 1917 г. Рудники на Золотой Липе.

И над всем безумный страх тяжелой, отвратительной смерти: немцы стреляли пять часов, а маски рассчитаны на шесть.

¹⁴⁴ Граф Г. К. На „Новике“. Балтийский флот в войну и революцию, №2 (internet verze <http://flibusta.is/b/461874/read>.)

nebo „sociálního narcismu“.¹⁴⁵ Námořníci byli proti svým důstojníkům naladěni radikálně, ve většině případu je ponižovali. Ne všichni v Kronštadu ale usilovali o zabití kapitanů a důstojníků.

Například na lodi Noviku psal kontradmirál Garal'd Karlovič Graf, že když začala probíhat revoluce a na jiných lodích byly vzpoury proti důstojníkům a došlo i k zabíjení náčelníků, na jejich lodích Graf spatřil strážného, který vypadal, jako by hlídal důstojníky ve vazbě. Když se ho kontradmirál několikrát zeptal, co tam dělá, strážný mu odpověděl, že jim byl vydán rozkaz zatknout své důstojníky a odebrat jim zbraně, protože už to bylo provedeno na většině lodí. Dále Garal'd Karlovič Graf psal, že jeho tým měl důvěru v důstojníky a námořníci současně nechtěli vyvolat nelibost u ostatních lodí, a proto postavili hlídku u vchodu do šatny pouze naoko.¹⁴⁶

Také psal, že 4. března v 8 hodin a 30 minut ráno, musel na žádost velitele postavit posádku do bojové linie. Náčelník totiž chtěl s námořníky mluvit o aktuální situaci a o odchodech námořníků z lodí předchozího dne. Když autor memoárů kontradmirál Garal'd Karlovič Graf přišel na palubu, posádka už byla nastoupená. Za ním přišel loďmistr a požádal ho, aby okamžitě odstranil tři důstojníky, jednoho navigátora (průvodčího) a dva přespočetné zaměstnance, které tým neměl rád. Kontradmirál popisoval, že námořníky přesvědčoval, ale tým trval na svém a nakonec jeden arogantní námořník cynicky prohlásil, že posádka tím, koho chtěl odstranit (tři důstojníci a průvodčí) neudělala nic špatného.¹⁴⁷ Cituji kontradmirála: „*Není pochyb o tom, že to bylo jen vychloubání, rozhodně vím, že to absolutně není tak, aby námořníci nenáviděli všechny tyto lidi. Všechno se dělo hlavně proto, aby se ukázala jejich moc a aby oni nebyli horší než týmy jiných soudů.*“¹⁴⁸

Zástupci jeho týmu ho poprosili (psal, že poněkud trapně), aby byl sundán carův portrét. Dál spisovatel popisoval, jakou relikvií byl pro loď monarchův portrét – pro jejich loď relikvie. Je vidět, jak ve své knize s láskou na panovníka vzpomínal. Jako příklad lze uvést, jak před válkou s Japonském za nimi Mikuláš II. osobně přišel na loď a každému, kdo měl hodnost poddůstojníka (starší gardemarin), dal hodnost důstojníka. Psal: „*Naše srdce se chvěla a byla plná nekonečné lásky a oddanosti našemu panovníkovi.*“ A že jejich ročník byl první královský ročník v roce 1905. Pokládal si otázku, proč se objevila taková nenávisť

¹⁴⁵ БУЛДАКОВ, В. П., ЛЕОНТЬЕВА, Т. Г. 1917 год. Элиты и толпы: культурные ландшафты русской революции. Москва.: ИстЛит, 2017, 624 с. ISBN 978-5-9908943-6-5.

¹⁴⁶ *Граф Г. К. На „Новике“.* Балтийский флот в войну и революцию, №2 (internet verze <http://flibusta.is/b/461874/read>, kapitola XXI.)

¹⁴⁷ Tamtéž

¹⁴⁸ Tamtéž

k carovi: „*Portréty v mých rukou... Do duše se vkrádá nějaká bolestivá touha.*“¹⁴⁹ Mezi velitelským štábem a carem byl osobní kontakt, oni ho ctili a respektovali. Námořníci neměli takový kontakt a postavení.

Dále autor popisoval zajímavou událost z 3. března. V 8 hodin večer začalo nějaké divné vzrušení. Když kontradmirál vešel do velitelské místnosti, dozvěděl se, že byli zabiti strážníci a admirál. Dále mu bylo oznámeno, že skupina námořníků převzala zbraně a střílí. Kontradmirál vběhl do kajuty a dal rozkaz důstojníkům vzít zbraně a držet se pospolu. Když tým uviděl, že důstojníci mají zbraně, začal po nich skrz okénka v horní palubě střílet. Námořníci stále stříleli, kulky mířily do důstojníků. Jeden byl zabit a námořní poručík T. T. Vorobjev byl těžce zraněn. Jak obléhání pokračovalo, kontradmirál pozval důstojníky, aby šli nahoru a pokusili se s námořníky domluvit. Kontradmirál popisoval, že vylezl po žebříku jako první a když otevřel dveře dřevěné nástavby, stál proti němu mladý námořník s namířenou puškou. Vzadu potichu a pochmurně stálo kolem sta námořníků. Dva námořníci, když kontradmirála uviděli, mu řekli: „*Pojďte k nám, veliteli.*“ Jeho odpověď zněla-cituji: „*Námořníci, já, váš velitel, jsem vám vždy přál jen dobro a nyní jsem přišel, abych zjistil, co se děje, a zachránil vás před špatnými kroky. Jsem před vámi sám a nic vám nebrání mně zabít, ale poslouvejte mě a řekněte: co chcete a proč jste zaútočili na své důstojníky? Co ti udělali špatně?*“ Ale vedle se objevil nějaký dělník, který byl očividně agitátorem, a začal křičet. Cituji: „*Vykořisťovatelé, pili jste naši krev, ukážeme vám ...*“ Poté s ním kontradmirál začal vést dialog a zeptal se, zda by vysvětlil, kdo pil čí krev. Načež se z davu křikem ozvalo: „*Na večeri jsme dostávali ryby*“ a „*Důstojníci nás k vám nepouštěli*“. Na to kontradmirál odpověděl: „*To není pravda, vždy jsem tvrdil, že každý, kdo se mnou chce mluvit osobně, to může říci a bude mu stanoven čas. Říkám pravdu, nebo ne?*“ Všichni s tím souhlasili a řekli, že proti němu nic nemají. Zabijáci křičeli: „*Proč ho posloucháte? Hod'te jej přes palubu, není čeho litovat...*“ Ale námořníci obklopili kontradmirála a nedovolili ho zabít.¹⁵⁰

To znamená, že důležitou roli hrálo vzájemné porozumění a vzájemná podpora mezi důstojníky a námořníky. Poručík navázal kontakt se svými podřízenými, měl schopnosti dobrého řečníka, uměl navázat kontakt a argumentovat. Byly případy, kdy se námořníci postavili na stranu svého velitele a nedovolili ho zabít.

Ale nemůžeme předpokládat, že příčinou vraždy by mohl být jejich postoj k podřízeným, protože autor knihy ukazuje případ, kdy byli zabiti velitel suomennlinského přístavu

¹⁴⁹ Tamtéž

¹⁵⁰ Tamtéž

generálporučík V. N. Protopopov a mladý lodní inženýr L. G. Kirillov. První byl velmi humánní člověk a všichni ho milovali, druhý právě začal svou službu a nedokázal se v ničem projevit. Navíc hodně velitelů bylo zabito neznámými lidmi.

Když hlídka chyběla, bylo často vidět, jak neznámí lidé, atentátníci-revolucionáři (kteří na sobě měli námořnické uniformy) procházeli svobodně na loď a zabíjeli velící personál (zabili velitele minolovky „Exploze“, kapitána 2. pozice K. P. Giltebrandta, velitele minolovky „č. 218“, nadporučíka L. K. Lvova a velitel minolovky „Minrep“ poručík A. G. Boyera).¹⁵¹

Druhý den musel tým námořníků zvolit soudní výbor na lodi, který byl pověřen důstojníky soudit. Brzy byl vynesena rozsudek, podle kterého bylo pět důstojníků odsouzeno k smrti. Poté autor popisoval, že večer k němu přišli členové lodního výboru a řekli mu, že chtějí přečíst verdikt důstojníkům. V tu chvíli se před kontradmirálem objevil nový, obtížný úkol: oddálit výkon trestu, přesvědčit výbor a úplně ho zrušit. Využil příjezdu členů prozatímní vlády a přesvědčil tým, aby pozval Rodičeva, který dorazil na loď mezi zástupci. Rodičev měl proslov, který měl na námořníky vliv. Důstojníci tak byli propuštěni a trest byl zrušen.¹⁵²

Dále psal, že na lodi pracovali agitátoři, kteří stále promlouvali k posádce a snažili se podkopat jeho vliv a naladit důstojníky proti němu. Cítuji: „*Nemohli mi odpustit, že na tom (mém vlivu) záleželo víc než na jejich agitování.*“ Kontradmirál a celý tým důstojníků raději ani nevycházeli z kajuty, nikdo nechtěl být zabit. Výsledek byl takový, že oba důstojníci úplně ztratili rozum a museli být posláni do nemocnice. Z poddůstojníků se tři zbláznili. Navíc jednoho sundali, když už visel na šibenici. Jeden si oblekl parádní oblek, vyšel z kajuty a začal křičet, že on řekne veliteli, kdo všechno na něj střílel. Po těchto slovech ho zabili.¹⁵³ Z toho vyplývá, že v důsledku zastrašování a odstraňování nárameníků a tlaku na důstojníky ze strany výboru byli důstojníci vzteklí a docházelo i k duševním poruchám.

„*V následujících dnech v týmu pokračovala agitace proti mně*“, popisoval Garal'd Karlovič Graf. Někdo šířil zvěsti, že důstojníci chtěli pomstít tým, vyhodit do vzduchu loď a utopit všechny námořníky. Důstojníci museli být co nejvíce ostražiti a neustále museli vysvětlovat a vyjasňovat nejrůznější hloupá nedorozumění a tvrzení o tom, že nejsou nepřátelé námořníků, museli uklidňovat a přesvědčovat, aby byli ke všemu, co se děje, méně kritičtí, že nemají v plánu jim ubližovat. Dosud se jim to dařilo, ale neexistovala žádná záruka, že k excesům náhle nedojde a strach o své bezpečí měli stále.¹⁵⁴

¹⁵¹ Tamtéž

¹⁵² Tamtéž

¹⁵³ Tamtéž

¹⁵⁴ Tamtéž

Námořníci kontradmirálovi a jiným přikázali, aby sundali nárameníky. Kontradmirál to popisoval slovy: „*Když všechny lodě odpověděly na signál, sundal jsem nárameníky. Pozorovali mě, ale myslím, že i když mě dusily slzy, nepohnul jsem ani jedním svalem. Ale toho všeho na mě bylo už dost. Takovému druhu šikanování by očividně nebylo konce. Proto jsem se rozhodl odejít z brigády a celkově opustit službu na flotě, jakmile mně potkala jakákoliv možnost. Pochopil jsem, že tady se už na nic nemůžeme spolehnout a úplný rozklad byl každým dnem blíž a blíž*“.¹⁵⁵

Na jiné lodi, Andrej Pervozvannom, důstojníci prohlašovali, že na ty dny už nikdy nezapomenou. Říkali, citují: „*To, co jsme prožili, bylo peklem, bylo to horší než peklo... Všechno se stalo tak nečekaně, že jsme ani neměli čas se vzpamatovat. Samozřejmě bychom, byli poté, co se nám vysmívali, byli všichni zabiti, nebýt železné vytrvalosti a odvahy našeho velitele. Jaký on byl úžasný! Byl vždy před námi, připravený zemřít pro každého z nás, první, kdo přijme úder vrahů...*“.

Na sousední lodi „Imperátor Pavel I.“ byly zpozorované ještě horší události, protože kapitán S. N. Dmitrijevi se neodvážil bránit své důstojníky, celou vzpouru proseděl v kajutě a nechal všechny jednat podle jejich vlastního uvážení.

Na křižníku Diana byla všem důstojníkům odebrána zbraň. Vyšší důstojník, kapitán 2. pozice B. N. Rybkin a navigátor byli zatčeni. Tito důstojníci celou noc seděli ve svých kajutách a slyšeli rozhovory o tom, že by je měli zastřelit, spustit pod led atd. Cítili se velice špatně. Další den, 4. března, byli nadále zadržováni. Večer se dozvěděli, že je vezmou do vojenského vězení a tam budou souzeni, jenže po cestě je zabili. Navigátor byl těžce zraněn, jen předstíral, že je mrtvý, díky tomu tak přežil.¹⁵⁶

Je vidět, že spisovatel se na tyto události těžko vzpomínalo. A hlavně je mu líto, že vrahové, kteří zabíjeli důstojníky, jsou považováni za oběti revoluce a jsou slavnostně pohřbeni v červené rakvi s vyznamenáním a poctou, zatímco důstojníci byli masově vraždění. Navíc bylo nemožné je pohřbit způsobem, jaký by si zasloužili, protože se lidé se báli šikany během takového pohřbu. V noci byli pouze tajně odvezeni na hřbitov a rychle pohřbeni bez kříže. Na jejich hroby poté někdo psal ošklivé nápisy.

„*Tyto vraždy byly hrozné, ale ještě horší je, že je nikdo neodsuzoval. Copak společnost vyžadovala jejich vyšetřování a někdy někoho odsoudila? Navíc sám námořní ministr nově*

¹⁵⁵ Tamtéž

¹⁵⁶ Tamtéž

vlády Gučkov odměnil poddůstojníka rezervního praporu volyňského pluku Kirpičnikova za to, že ten zabil svého velitele praporu ... ¹⁵⁷

Kerenský, Gučkov, Lvov, Miljukov a další vyhlásili amnestii pro všechny tyto vrahy, a to pokrývalo nejen zabíjení ve jménu revoluce, ale také jej legitimizovalo po převratu. Autor popsal, že na sebe vzali krev prolitou najatými vrahy, kteří byli poslání „kopat propast“ a že řada hrobových křížů na hřbitovech v Helsingforsu bude těmto pánům vždy sloužit jako živá výčitka a bude vyžadovat pomstu. Pak přemýšlel, kdo a za jakým účelem to udělal. Někdo říkal, že to byli němečtí agenti s cílem narušit bojovou účinnost floty, podle jiných to byla záhadná organizace. Ve městě se objevil seznam důstojníků a vyšších odborníků na lodi, které plánovali zabít. Cituji: *„At' tak, či onak, bylo jasné, že všechny tyto excesy byly uměle způsobeny pod vlivem agitace vyslanými zabijáky a nebyly zábleskem rozhořčení za postoj úřadů vůči podríženým.*“ ¹⁵⁸

Teprve mnohem později, docela náhodou, jedna z předních bolševických postav, místopřísežný Žid Spitzberg, v rozhovoru s několika námořními důstojníky osvětlil, jak to všechno bylo.

Upřímně řekl, že vraždy byly bolševiky organizovány ve jménu revoluce. Museli to udělat, protože jejich výpočty nebyly splněné. Že masakr kvůli obtížným životním podmínkám na lodi a chování důstojníků k námořníkům nezačal automaticky. Spitzberg řekl: *„Od začátku pučů uplynuly dva tři dny a pobaltská flotila, moudře vedená velitelem admirálem Nepěninem, byla i nadále klidná. Potom bylo nutné 'prohloubit' revoluci, než by bylo příliš pozdě, oddělit námořníky od důstojníků a vykopat mezi nimi neprůchodnou propast nenávisť a nedůvěry. Za tímto účelem byl zabit admirál Nepěnin a další důstojníci. Byla vytvořena 'propast', už nebylo inteligentního vůdce, důstojníci se na námořníky dívali jako na vrahy a námořníci se báli pomsty důstojníků v případě reakce ...*“ ¹⁵⁹

Také protidůstojnická nálada explodovala, protože staré disciplinární formy přetrvaly a zůstávaly nezměněny od dob nevolnictví. Námořníci se cítili poníženi. Vojenský inženýr a stavitel V. P. Kostenko během kampaně 2. pacifické flotily na Dálný východ (1904–1905) psal, že v zemích Evropy neexistovaly žádné takové sociální rozdíly mezi nejvyššími

¹⁵⁷ Tamtéž

¹⁵⁸ Граф Г. К. На „Новике“. Балтийский флот в войну и революцию, №2 (internet verze <http://flibusta.is/b/461874/read>, kapitola XXI.

Но так или иначе для всех было ясно, что все эти эксцессы были вызваны искусственно, под влиянием агитации, совершены просто подосланными убийцами, а не были вспышкой негодования за отношение начальства к подчиненным.

¹⁵⁹ Тамtéž

pozicemi a podřízenými (nižší pozice). V restauraci „Hotel Nacionál“ viděl, jak důstojník a seržant francouzské kolonie Dakar mohli snadno komunikovat,¹⁶⁰ což se úplně odlišovalo od norem Ruska.

V. S. Trubetskoy napsal, cituji: „*Po železnici jsme mohli cestovat pouze 3. nebo 4. třídou. Nemohli jsme vůbec jezdit ve vlastních vozech, mohli jsme jezdit pouze v tramvajích ve stoje na nástupišti bez práva nastoupit do vagonu. Kouřit na ulici jsme neměli vůbec žádné právo, stejně jako právo chodit nejen do nějaké restaurace, ale dokonce i do bufetů na hlavních nádražích první a druhé třídy. V divadle jsme nesměli sedět ani v lóži, ani v parteru, vedeni významným příslovím „Ševče, drž se svého kopyta“ (...) Osobně jsem za trest dostal dvě směny navíc, když jsem vyprovázel svou tetu do Moskvy a na stanici jsem na minutu zašel do bufetu první a druhé třídy. Stručně řečeno, přísnost byla neuvěřitelná.*“¹⁶¹

Se zrušením nevolnictví se také začínalo zvyšovat sebevědomí. Každý námořník se chtěl stát důstojníkem, ale posun z nižší třídy po pracovním žebříčku do nejvyšších pozic byl nemožný. Důležitou roli v příčinách vzpour hrála také izolace ve stísněném prostoru, kde museli být všichni pohromadě. Napětí narůstalo.¹⁶²

Námořníci byli antimonarchističtí. Po návratu ze Zimního paláce po událostech 28. února se v rámci gardy konaly volby. Diskutovalo se o třech kandidátech: poručíku Kuzminovi, kapitánu Ljalinovi a bývalém veliteli posádky Kirilu Vladimiroviči (z romanovské dynastie). Námořník Sorokin ve svých pamětech píše, že několik námořníků, kteří vykonávali kancelářské funkce, předložilo kandidaturu Kirila Vladimiroviče. Ale navzdory skutečnosti, že byl s námořníky velmi zadobře (vůbec se nechoval jako obyčejný kníže, byl vynikající důstojník, vedl prapor do Tauridského paláce), všichni byli jednomyslně proti jeho kandidatuře. Prosil námořníky, aby ho nechali ve strážní posádce, ale nikdo ho nechtěl vyslechnout.¹⁶³

Námořníci a vojáci často psali do časopisů nebo prozatímně vládě s nadějí, že budou vyslyšeni a pochopeni. Námořník F. Silajev psal, že buržoazní vláda jejich požadavky neslyší a nevidí. Uváděl, že matkám námořníků, jejichž synové byli zabití, jsou vyplaceny

¹⁶⁰ Костенко В. П. На „Орле“ в Цусиме. Л., 1955., стр 227.

КОСТЕНКО, В. П. На «Орле» в Цусиме : Воспоминания участника русско-японской войны на море в 1904–1905 гг. Ленинград: Судпромгиз, 1955, 554 с.

¹⁶¹ Назаренко Кирилл Борисович К вопросу о политических настроениях матросов отечественного военно-морского флота в 1917–1921 гг. // Вестник СПбГУ. Серия 2. История. 2010. №1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-o-politicheskikh-nastroeniyah-matrosov-otechestvennogo-voenno-morskogo-flota-v-1917-1921-gg> (дата обращения: 02.06.2020)., стр. 4.

¹⁶² Прости, „Аврора“ // Комсомольская правда. 2003. 21 мая.

¹⁶³ Моряки весной 1917-го года : [отр. из воспоминаний матросов И. Логина и Ф. Сорокина о февральских днях 1917 г.] / публ. С. Солнцева // Морской сборник. 1997. № 2. С. 83–86.

nevýznamné přiděly, zatímco matkám důstojníků jsou vždy přiznané vysoké. Doufal, že soudruzi tuto otázku ještě zváží a požadoval, aby byla projednána.¹⁶⁴

Důstojníci měli kvůli zabití svých kolegů chmurnou náladu. Navíc vraždy jejich kamarádů ve zbrani spáchané v prvních dnech revoluce nebyly nikdy vyšetřeny. Cituji vzpomínky námořního poddůstojníka Nikolaje Redena (1914–1919) o rezervním praporu volyňského gardového pluku: „*Během březnových pouličních nepokojů se důstojník velícího praporu pokusil udržet vojáky v kasárnách. Jeho slova měla uklidňující účinek na podřízené, ale když se důstojník otočil k odchodu, starší seržant vytáhl revolver a zabil ho výstřelem do zad. Téměř nic nebylo řečeno o zavražděném důstojníkovi, který plnil svou povinnost, ale zástupci prozatímní vlády zabijákovi poblahopřáli a noviny ho představovaly jako „hrdinu revoluce.“*^{165, 166} Prozatímní vládou nebyly učiněny žádné kroky k udržení autority důstojníků.

5.5 Gardisté

Gardisté byli elitní jednotkou, politickou podporou carské vlasti při provádění reform. Do carské gardy bylo zakázáno posílat vojáky nešlechtického původu, i když dostali nejvyšší maturitní body a když měli právo na volbu pluku. Sňatky strážních důstojníků byly přísně kontrolované. Mohli se oženit jen se vznešenými ženami, i svatba s dcerou bohatého obchodníka mohla mít za následek vyloučení.¹⁶⁷

Ale v důsledku velkých ztrát během války se do důstojnického sboru gardy začali přijímat i muži nešlechtického původu. Ještě víc „nešlechticů“ bylo přijímané mezi řadové vojáky a do sboru poddůstojníků gardy. Do rezervních praporů už vstupovali i rolníci. Navzdory ověření jejich politické důvěryhodnosti se v gardě začali objevovat lidé, kteří byli ovlivněni revolučními myšlenkami.

¹⁶⁴ ИЛЬИН-ЖЕНЕВСКИЙ, А. Ф. Почему солдаты и матросы стали под знамена Октября: (письма солдат и матросов в редакцию большевистских газет 1917 года). Ленинград: Ленинградск, 1933, 138 s., dopis №51, str. 76

¹⁶⁵ Во время мартовских уличных беспорядков офицер, командовавший батальоном, попытался удержать солдат в казармах. Его слова подействовали на подчиненных умиротворяюще, но, когда офицер повернулся, чтобы уйти, старший сержант одной из рот вытащил revolver и убил его выстрелом в спину. Об убитом офицере, который выполнял свой долг, почти ничего не говорили, зато убийцу поздравили представители Временного правительства, а газеты представили его как „героя революции“.

¹⁶⁶ Реден Н. Сквозь ад русской революции : воспоминания гардемарина, 1914–1919 / пер. с англ. Л. А. Игоревского. — М. : Центрполиграф, 2006. — 286 с. — (Свидетели эпохи).

¹⁶⁷ Беловинский Л. В. Русская гвардия в XVIII—XIX веках

Jak psal velitel rezervního praporu moskevského pluku kapitán štábu Dubrovo 1: „*Se začátkem války k nám začalo přicházet více zločinců.*“

Stejná situace byla i v jiných praporech rezervního pluku. To všechno vedlo ke zrušení starých strážních tradic.

Hodně generálů se začalo obávat velikosti rezervních pluků, jenž se nacházely v Petrohradu. Plukovník B. V. Gerua (pocházel ze šlechtického rodu francouzského původu), který do Petrohradu přijel, nabízel svým nadřízeným návrh stáhnout rezervní prapory z hlavního města.¹⁶⁸ Jenže jeho návrhu nebyla věnovaná pozornost. Do samotné revoluce zůstaly rezervní gardy v Petrohradu. V hlavním městě v předvečer revoluce nebyly spojené petrohradské a severozápadní provincie naladěny na pokračování války (protože součástí rezervního praporu byli rolníci nebo bývalí gardisté, kteří se ocitli v rezervní jednotce kvůli zranění ve válce).¹⁶⁹ Vojáci gardy byli rozzlobení hlavně politickou situací a tím, že válka neměla úspěch, když vláda nemohla zastavit růst cen. Situaci odráží dopis vojáků Pavlovců, který napsali svým soudruhům v zákopech: „*Vojáci, plní důvěry ve starou vládu, zemřeli kvůli budoucímu štěstí své drahé vlasti. Ale s pokračováním války, do vědomí lidu začaly pronikat myšlenky, že vláda nejen nebyla schopna vypořádat se s velkým národním úkolem, ale navíc bylo zřejmé, že tlačí naši zemi do hrozné propasti smrti a porážky. Tajná a zjevná zrada naší země, zločinecký vliv temných sil na směr domácí a zahraniční politiky, úplné ignorování a nepřijatelné opovržení vlády celým ruským národem v osobě jeho nejlépe zvolených členů Státní dumy, úplné rozrušení a dezorganizace celé země nakonec přinutilo lidi a armádu svrhnout starou vládu za záchranu velmoci Ruska*“¹⁷⁰ (vlastní překlad)

Plukovník rezervního praporu gardového vojska 2. carského střeleckého pluku V. N. Matvejev psal, že na enormní počet vojáků rezervního pluku připadal zcela nedostatečný počet důstojníků. Navíc praporčíci, kteří veleli, neměli žádné zkušenosti ani autoritu.¹⁷¹

¹⁶⁸ Геруа Б. В. Воспоминания о моей жизни. Т. 2. Париж. 1970, с.164.

¹⁶⁹ Чапкевич Е. И. Русская гвардия в Февральской революции// Вопросы истории. 2002. №9. С. 3–16.

¹⁷⁰ Лукаш И. Павловцы. Пг. 1917, с. 27.

„Полные доверия к старому правительству солдаты шли на смерть ради будущего счастья дорогого отечества. Но по мере продолжения войны в сознание народа стало проникать убеждение, что правительство не только не способно справиться с великой национальной задачей, но больше того, стало очевидным, что оно толкает нашу Родину в ужасную пропасть гибели и поражения. Тайные и явные предательства в отношении Родины, преступные влияния темных сил на направление внутренней и внешней политики, полное игнорирование и недопустимо-презрительное отношение правительства ко всему русскому народу в лице его лучших избранных – членов Государственной думы, полное расстройство и дезорганизация всей страны заставили наконец народ и армию свергнуть старую власть ради спасения великодержавной России.“

¹⁷¹ Алмазов Борис А. Петербург – столица русской гвардии. История гвардейских подразделений

5.6 Obecná tendence

Obecná tendence v dopisech ze zákopů řadových vojáků nesla zklamání. Ve čtvrtém roce války, už vojáci nechtěli bojovat, byli unavení ze všeho. U dělostřelectva a dělostřeleckých důstojníků panovala stejná tendence zklamání z války, protože všichni byli rolníci. Navíc roku 1917 muselo po letech 1893 a 1905 dojít k třetímu přerozdělení orné půdy. Armáda se většinou skládala z dělníků, kteří se chtěli na přerozdělení podílet. Ale prozatímní vláda a důstojníci měli na konci války odlišný názor.

V únoru psali také kozáci, cituji z knihy Čadajeva *Dopisy vojáků*: „*Není vidět konce války. Bůh ví, kdy se skončí toto vraždění nešťastného lidstva. Už nás nebaví se dívat na toho ničitele národa. Bůh ví, za co jsou tyto tři roky války. A vraždy rostou. Kolik sirotků, vdov a k smrti hladových mrzáků, ale konec není a není.*“¹⁷²

Byli také hodně naladění protibolševisticky. Nicméně názory na bolševiky se u některých změnili a u některých ne. Tak se zformovaly Rudé a Bílé gardy. „*Oni jen jako jediní věří, že cíl ospravedlňuje prostředky. Obecně je však jejich síla bezpodmínečná.*“²⁵

Toto byla zřejmá proměna názorů důstojníka. Důstojník, který předtím stál v ostře antibolševických pozicích, viděl v nové vládě sílu, která by mohla ukončit chaos v zemi. Ironicky vnímal utopismus a idealismus bolševiků, ale ocenil jejich rozumné iniciativy (například zavedení instituce civilního manželství místo církevních sňatků).

Revoluce nezachránila válku, jak doufala buržoazie. Únorový slogan pracujících: „*Pryč s monarchií!*“, „*Pryč s válkou!*“ v tomto případě úzce souvisel s hesly vojáků: „*Pryč s válkou!*“, „*Pozemky rolníkům!*“ Nejprve bylo nutné ukončit válku a poté rozdělit zemi. Zajímavým jevem se stala otázka země, která vyvstala hned po pádu autokracie. Protože zprávy o revoluci byly uměle zpožděny, na frontu se dostaly v polovině března.

V březnu 1917, po Únorové revoluci a svržení cara, vycházely na 4 „obranyschopné“ dopisy 3 dopisy „poraženecké“. „*Válka nás už obtěžuje. Přemýšlíme, jak udělat mír svými rukama, protože se o to nikdo nechce postarat.*“ (...) „*Naši nadřízení říkají, že nebude mír, dokud nerozbijeme Němce... Máme odvahu, vy jste se jen odevzdali za peníze, ale chcete, abychom odrazili nepřítele.*“ (...) „*Ne, bez našich nadřízených nebudeme pokračovat v útoku.*“

¹⁷² Солдатские письма 1917 года / Истпарт. Отд. ЦК ВКП(б) по изучению истории Окт. революции и ВКП(б); подгот. к печати О. Н. Чадаевой; с предисл. М. Н. Покровского. - М.; Л., 1927. - 165, [2] с., стр. 9

*Už stačilo nás oklamávat za 75 halířů na měsíc. Chleba nestačí, maso každý druhý den není dost, ryba je zkažená, je málo cukru, nemáme nic.*¹⁷³

Doufání válečníků v konec války a směr k převzetí půdy od statkářů tedy lze pozorovat v Dubnových zprávách: „*Vy, milí rodiče, nemyslete si, že by to bylo bez cara horší, ne, naopak, bylo by to lepší... země, kterou drželi různí ministři a kníže, stejně jako statkáři... všechno přejde do vlastnictví rolníků.* „ (...) „*Vezměte to hned do svých rukou, a my se tady nevzdáme zbraní, dokud všechno nevyřešíme a pak přijdeme domů s puškami,*“ (...) „*... bude tam všechno společné... Neplatíte ani halíř statkářům.... Čekáme jen na konec války, pak se s nimi vypořádáme.*“¹⁷⁴

V dubnu 1917 byla tedy nálada vojsk smíšená. Nepochopení podstaty převratu, zmatení myšlenek a morální slabost nadále převládaly. Dopisy 537. a 538. pluku již jasně ukazují, že lidé nechtěli „zbytečně prolévat mnoho krve za život kapitalistů. „*Všichni chceme svět bez anexí a odškodnění... Máme v rukou zbraně a svobodu. Touha po míru je všeobecná... Kdy se opije naše krvežíznivá, tlustá buržoazie?... A ať si jen dovolí znovu protáhnout válku... pak na ně půjdeme se zbraněmi v našich rukou a nebudeme s nimi mít už slitování...*“¹⁷⁵

Z 539. pluku: „*Takže u nás se mluví o míru, důstojníci, generálové a ti, které nechtějí náš mír...*“ A ukrajinský 717. pluk shrnul všechno: „*Němec zná všechnu pravdu, co se u nás děje... a taky o nás říká, že nejsme nepřátelé; nepřátele, kteří nás přinutili bojovat.*“¹⁷⁶

¹⁷³ ¹⁷³ Солдатские письма 1917 года / Испарт. Отд. ЦК ВКП(б) по изучению истории Окт. революции и ВКП(б); подгот. к печати О. Н. Чаадаевой; с предисл. М. Н. Покровского. - М.; Л., 1927. - 165, [2] с

¹⁷⁴ Tamtéž.

¹⁷⁵ Tamtéž.

¹⁷⁶ Tamtéž.

6. Závěr

Zásadní změna událostí v roce 1917 byla nevyhnutelná, protože první světová válka se protahovala a všichni z ní už byli značně vyčerpaní. Toho využili bolševici a převzali moc do svých rukou. Došlo ke změně kulturních cyklů.

Monarchii s její vírou v cara a v Boha nahradila republika. Jen málokdo chápal, že demokracie je nedosažitelná kvůli absenci občanské společnosti. Uskutečněná revoluce se ukázala jako „vícevrstvá“ – revoluce vzdělaných elit a triumfální vzpoura městského plebsu.¹⁷⁷

Násilí bylo používáno jako nástroj spravedlnosti, sám zločin proti lidskosti se přikrýval humanistickým činem. Ve společnosti došlo k rozkolu kvůli konfrontaci „panských“ a „rolnických“ kultur. V této práci jsou rozebírané hlavní události roku 1917, jsou v ní charakterizováni zástupci různých vojenských hodností od běžného vojáka až po důstojníky, včetně elity blízko cara. Dále byly zanalyzované subjektivní názory zástupců různých tříd na aktuální události, je popsán emoční stav vojáků, respektive jejich osobní zkušenosti získané ze zdrojů osobní povahy (deníky, memoáry, vzpomínky a dopisy z fronty).¹⁷⁸

V roce 1917 se v dopisech velmi často objevují témata politiky a prozatímní vlády. Vojáci psali poslancům prozatímní vlády mnoho dopisů, hodně psali také do časopisů.

Čím déle válka trvala, tím více emocionální únavy, utrpení, agrese a nenávisti se v listech objevovalo-nejdříve vůči carovi a poté i vůči buržoazii. Vzdělání autorů dopisů a prostředí, ve kterém se nacházeli, také ovlivňovali obsah listů. Například dopisy vojáků v zákopech ukazují, že uznávali jiné hodnoty. To bylo způsobeno tím, že pocházeli z prostředí rolníků, pro které bylo hlavní hodnotou pole, které bylo třeba obdělávat. Car pro ně byl spojený se statkáři, a proto byli antimonarchističtí. Málo se vyznali v politice. Heslo v dopisech „Pryč s carem!“ bylo později změněno na heslo „Pryč s válkou!“ Negativně se dívali na zdlouhavé pokračování války a chápali, že z toho nebudou mít žádné výhody, hlavně když došlo k přerozdělování orné půdy, kterou chtěli obhospodařovat.

Vůči nepřátelům, třeba Němcům, v dopisech z roku 1917 nic mimořádně negativního: „*Nespěchejte soudruzi zabít ty nevinné oběti strašného kata Wilhelma, on (německý voják)*“

¹⁷⁸ БУЛДАКОВ, В. П., ЛЕОНТЬЕВА, Т. Г. 1917 год. Элиты и толпы: культурные ландшафты русской революции. Москва.: ИстЛит, 2017, 624 с. ISBN 978-5-9908943-6-5., kapitola 1 str. 64.

má taky manželku a děti a navíc jsou bosí a hladoví. Také mají zanedbané hospodářství, které Wilhelm vyplenil. ¹⁷⁹ Případy sbratřování s Němci stále rostly.

Zrušení řízení jednoho velení v aktivní armádě („demokratizace armády“) vedlo místo ke zvýšení bojové připravenosti k úplné anarchii. Řadoví vojáci odmítali jít do útoku, prováděli lynče na důstojníky, dezertovali. Bolševici pokračovali v politice rozkladu armády a po Únorové revoluci v ní vyvolávali sociální nenávisti vojáků vůči důstojníkům a podněcovali jejich fyzické zničení.¹⁸⁰ Historik ruské armády S. V. Volkov tuto aktivitu bolševiků přirovnával k jejich účasti na straně nepřítelé.¹⁸¹ Ve většině zemí bylo po válce na generály a důstojníky pohlíženo s úctou ale v Rusku měli jiný osud.¹⁸²

Námořníci také lynčovali důstojníky. Kvůli velkému sociálnímu rozštěpení a pohrdání ze strany důstojníků se námořníci cítili ponižováni.¹⁸³ Během Únorové revoluce na baltském flotu (v Kronštadu a v Helsinkách) zabili okolo 100 důstojníků.¹⁸⁴ Ze slov kontradmirála Grafu G. K, který byl v tu dobu na lodi Na Noviku, měli důstojníci neustálý strach o své bezpečí. Někteří z nich ztratili rozum a museli být posláni do nemocnice, ze strany námořníků docházelo k jejich zastrahování.

Tím, že řadoví vojáci měli spolu s námořníky nízké postavení, nesměli používat veřejnou dopravu a museli se obracet na důstojníky s přehnanou úctou. Jako výsledek neměli důstojníci žádnou autoritu. Je potřeba mít na paměti, že kádroví důstojníci byli více monarchisticky nakloněni, byli věrní své přísaze, nechtěli ve své zemi žádnou revoluci. Ta část důstojníků, která přišla do armády během války, měla blíž k řadovým vojákům.¹⁸⁵ Kariérní postup byl velmi pomalý a obecně vzato se námořníci bez původu nemohli stát důstojníky. Často se stávalo, že poddůstojník, který propracoval na flotile 10–15 let, by v technických otázkách mohl důstojníka překonat. Bojoví důstojníci uměli ještě méně, neměli žádnou specializaci (navigace, dělostřelectví nebo torpédování) – mladý poručík se

ИЛЬИН-ЖЕНЕВСКИЙ, А. Ф. Почему солдаты и матросы стали под знамена Октября: (письма солдат и матросов в редакцию большевистских газет 1917 года). Ленинград: Ленинградск, 1933, 138 с., Горобконь, доп. №9, стр. 20–21

¹⁸⁰ Волков С. В. „Земшарная республика“ вместо „Единой и неделимой“ // Почему РФ-ещё не Россия. Невостребованное наследие империи. – 1-е. – Москва: Вече, 2010. – 352 с. – (Русский вопрос). – 4000 экз. — ISBN 978-5-9533-4528-6.

¹⁸¹ Волков С. В. Забытая война. *Статья.* Сайт историка С. В. Волкова (2004).

¹⁸² Волков С. В. Забытая война. *Статья.* Сайт историка С. В. Волкова (2004).

¹⁸³ Яковлев Е., Дмитрий Goblin Пучков. Красный шторм. Октябрьская революция глазами российских историков.-СПб.: Питер, 2018.-288с.:ил.- (Серия „РАЗВЕДОПРОС“), str. 34.

¹⁸⁴ АЙРАПЕТОВ О. Р. Участие Российской империи в Первой мировой войне (1914–1917): 1917 год. Распад. — М.: Кучково поле, 2016. — 416 с. ISBN 978-5-9950-0480-6, str. 123.

¹⁸⁵ АЙРАПЕТОВ О. Р. Участие Российской империи в Первой мировой войне (1914–1917): 1917 год. Распад. — М.: Кучково поле, 2016. — 416 с. ISBN 978-5-9950-0480-6, str. 57.

musel od námořníka učit, jak zacházet s pistolí, dělem či torpédem. Námořník mu pomáhal, ale sám věděl, že sám nikdy na bojového důstojníka povýšen nebude. Námořníci byli lidé vzdělaní (průměrná gramotnost v roce 1913 byla 76 %) disponující patřičnou sebeúctou.¹⁸⁶ Kronštadtští námořníci spolu s vojáky petrohradské posádky, Rudými gardami a dělníky vytvářeli hlavní ozbrojenou sílu Říjnové revoluce. Řadoví vojáci byli s postupem války vyčerpaní, zklamání prozatímní vládou, často psali nadávky do časopisů a novin na adresu těch, kdo jim přikazoval bojovat do vítězného konce. Měli už protiválečnou náladu a psali žádosti o výměnu prozatímní vlády, která bránila zájmy buržoazní třídy a navíc prodlužovala válku i volební shromáždění.

Garda a dělostřelectvo byly nejméně radikální a nejméně demoralizované (naopak nejvíce rezervní pluky), nelynčovaly důstojníky, protože jejich členové za prvé byli více vzdělaní a za druhé mělo dělostřelectvo lepší podmínky. V rezervních praporech gardy ale disciplína nebyla, během Únorové revoluce byly tyto rezervní prapory první, kdo začal stávkovat. Byli našťvaní hlavně na politickou situaci kvůli tomu, že válka neměla úspěch, že vláda nemohla zastavit růst cen atd. Hlavní příčinou takového chování rezervního praporu bylo to, že se skládal (jako řadoví vojáci) z rolníků, ne z vojáků šlechtického původu jako to bylo dříve. Navíc měli špatné podmínky rozmístění v kasárnách a problém byl i v hygieně. Na jednoho důstojníka vycházelo několik set mužů, u kterých bylo těžké udržet kázeň a disciplínu. Většina důstojníků gardy však navzdory jejich kritickému přístupu k vládní politice byla k revolučním událostem v Petrohradě nepřátelská. Dělostřelectvo bylo méně unavené a mělo vhodnější podmínky, ale čtyři roky války byly i na něm znát. Praporčík Stěpun psal o tom, že byl válkou znechucený a také že válku nechtěl dále proti nikomu vést, aby už nemusel bojovat.

Dá se říct, že rok 1917 byl ve znamení konfrontace elit a davů, kdy elity byly krutě potlačovány. Vojáci bílých armád se do posledního chtěli vrátit do své země z emigrace a pomstít se bolševikům (proto spolupracovali s nacisty). Většinou nemohli najít smysluplné uplatnění svých schopností, nedokázali realizovat své intelektuální a praktické zkušenosti, což pro ně bylo velkým zklamáním. Revoluce ovlivnila celou ruskou společnost, ovšem jednou z nejvíce postižených skupin byli právě důstojníci.¹⁸⁷

¹⁸⁶ Яковлев Е., Дмитрий Goblin Пучков. Красный шторм. Октябрьская революция глазами российских историков.-СПб.: Питер, 2018.-288с.:ил.- (Серия „РАЗВЕДОПРОС“), str. 34

¹⁸⁷ Ганин А. В. Русский офицерский корпус в годы Гражданской войны. Противостояние командных кадров. 1917–1922 гг. М., 2019.

Únorová revoluce ve svém důsledku odstranila mnoho překážek ve flotě, každý už měl možnost získat hodnost námořního důstojníka, a to bez ohledu na svůj původ.¹⁸⁸

¹⁸⁸ Яковлев Е., Дмитрий Goblin Пучков. Красный шторм. Октябрьская революция глазами российских историков.-СПб.: Питер, 2018.-288с.:ил.-(Серия „РАЗВЕДОПРОС“), str. 44

7. Resumé

Tato bakalářská práce se zabývá zkoumáním osobních pramenů vojáků během ruské revoluce v roce 1917. Práce se především zabývá psychologickým rozbořem a hlavně má záměr vyjasnit co cítili vojáci během čtvrtého roku války a občanské války zároveň. Zde jsou představené dopisy různých hodností a memoáry kontradmirála, také vzpomínky a deníky. Dopisy řadových vojáků jsem hlavně čerpala z knihy spisovatelů Čadajevé a Iljina Ženevského. Dále jsou popsány dopisy poručíka A. Sněsareva a praporčíka dělostřelectva F. Stěpuna.

Ukázalo se, že řadoví vojáci pocházeli z řad nevystudovaných rolníků, kteří během čtvrtého roku války nejenže byli unavení tou situací, že válka k ničemu nevede, ale naladění proti prozatimní vládě. Ti, kteří jim nakazovali dál válčit, tak je řadoví vojáci považovali za buržoazii, proti které byli agresivně naladěni. Na druhou stranu mnoho z nich chtělo být více informováno o politické situaci. Prosili o vysílání novin a knih, nejvíce měli rádi bolševické noviny, které měli také největší propagandu a ideu skončení války, ta rolníkům sympatizovala. Námořníci byli vzdělání lidé, ale měli ponižující postavení na flotě vůči důstojníkům. Všechno vedlo k velké explozi potlačovaných emocí. Velké sociální rozštěpení, obrovské rozdíly v podmínkách bydlení na lodi a množství zákazů pro řadové námořnictvo přineslo své výsledky. Hlavně to bylo lynčování námořnických důstojníků, zastrašování a ponižování. Důstojníci byli masově zabíjeni, pocíťovali strach, teror a někteří se z toho zbláznili. Dělostřelectvo bylo nejvíce spokojeno. Jejich podmínky byly jedny z nejlepších, ale zároveň jejich práce potřebovala více soustředěnosti, jejich stroje byli mnohem složitější než pěchotní zbraně a rovněž dělostřelectvo přitahovalo nejvíce pozornosti nepřátel. Z dopisů bylo vidět, že poručík Sněsarev a pak Stěpun byl nejvíce vzdělání a koncentrovaní na práci, ale zároveň v jejich dopisech byla také přítomna tendence zklamání se válkou a čekání na mír. Sněsarev rovněž psal o záporných stránkách demokratizace armády. V některých dopisech jsou více upřímní, protože si mohli dovolit posílat dopisy přes známé, kteří jeli ve směru k jejich domovům a nemuseli se bát cenzury. Jednu z nejvíce postižených skupin po říjnovém převratu tvořili důstojníci, kteří nepřešli na stranu Bolševiků. Ti důstojníci, kteří se nepodřídili bolševikům museli emigrovat. Byli poniženi a museli vydělávat na živobytí různými způsoby v zahraničí. Chtěli se vrátit do své země a pomstít se Bolševikům.

Rozkol dvou vrstev „panských“ a „rolnických“, nerovnost ve společenství a třídní segregace (velké rozdíly v chování, oblékání, podmínkách a bydlení) všechno směřovalo k revoluci. Po roce 1917 původ už nehrál tak velkou roli a všichni měli stejná práva, ale na

jinou stranu zároveň zanikla svoboda vyjadřování, začali represe a podle básníka J. Brodského začalo období „permanentního teroru“.

7. Summary

This bachelor's thesis is research with the study of personal sources of soldiers during the Russian Revolution of 1917. This work mainly deals with psychological analysis or rather has the intention to clarify what soldiers felt during the fourth year of the war and at the same time the civil war. Here are presented letters of various ranks and memoirs of the Rear Admiral, as well as some memories and diaries. I mainly drew the letters of the Order's soldiers from the book by the writers Chadayeva and Ilyin Genevskij. It is further described specifically by the letters of Lieutenant A. Sněsarev and Ensign of Artillery F. Stěpun.

It turned out that the ordinary soldiers came from ungraduated peasants who, during the fourth year of the war, were not only tired of the situation that the war was useless but were opposed to the interim government. Those who ordered them to continue to fight were considered by the Order's soldiers to be the bourgeoisie and were aggressively attuned to the bourgeoisie. On the other hand, many of them wanted to be better informed about the political situation, begged to broadcast newspapers and books, most liked the Bolshevik newspapers, which also had the greatest propaganda and the idea of ending the war, which sympathized the peasants. The sailors were people of graduation but had a degrading position on the fleet towards the officers, all leading to a great explosion of repressed emotions. The great social split, the huge differences in living conditions on the ship and the number of bans for the regular navy have paid off. It was mainly the lynching of naval officers, intimidation and humiliation. The officers were mass-killed, fear, terror, and some of them went crazy. The artillery was the most satisfied, the conditions were one of the best, but at the same time her work needed more concentration, her machines were much more complex than infantry weapons, and the artillery also attracted the most attention from the enemy. It was clear from the letters that Lieutenant Sněsarev and then Stěpun were the most graduated, concentrated on work the most, but at the same time in her letters there was also a tendency to disappoint the war and wait for peace. Sněsarev also wrote about the negative aspects of the democratization of the army. In some letters they were more sincere because they could afford to send letters through acquaintances who drove in the direction of her homes. In the end, one of the most affected groups after the October coup was made up of officers who did not side with the Bolsheviks. Those officers who did not obey them had to emigrate. Humiliated, they had to earn a living in various ways abroad. They wanted to return to their country and avenge the Bolsheviks.

The division of the two layers of "lordly" and "peasants", inequality in community and class segregation (great differences in behavior, dress, conditions and housing) all led to a revolution. After 1917, the origin no longer played such a big role and everyone had the same rights, but on the other hand, freedom of expression also disappeared, repression began and, according to the poet J. Brodský, a period of "permanent terror" began.

8. Seznam použité literatury a pramenů

АГЕЕВ А. И. и др. *Европа и Россия в огне Первой мировой войны: к 100-летию начала*. Москва : Ин-т экономических стратегий, 2014, 878 с, ISBN 978-5-93618-211-2.

АЙРАПЕТОВ О. Р. *Участие Российской империи в Первой мировой войне (1914–1917): 1917 год. Распад*. — М.: Кучково поле, 2016. — 416 с. ISBN 978-5-9950-0480-6.

БЕССЧЕТНОВА, Елена. Развал Русской императорской армии в 1917 году. *Социологическое обозрение*, 2018, 17 (2), 299-316. (дата обращения: 30.06.2020). Dostupné z: <https://cyberleninka.ru/article/n/razval-russkoy-imperatorskoy-armii-v-1917-godu>.

БУЛДАКОВ, В. П., ЛЕОНТЬЕВА, Т. Г. 1917 год. *Элиты и толпы: культурные ландшафты русской революции*. Москва.: ИстЛит, 2017, 624 с. ISBN 978-5-9908943-6-5.

ЧАПКЕВИЧ Е.И. Русская гвардия в Февральской революции. *Вопросы истории*, 2002, 9, С.3-16.

ЧЕРНЯЕВ В. Ю. К изучению эпистолярных источников начала XX в. (контроль почтовой переписки). *Проблемы отечественной истории*. Сб. статей. М.; Л., 1976; С. 148.

ЧЕРНОБАЕВ А.А., Чертищев А.В. Действующая русская армия и власть в 1917 году. *Военноисторический журнал*. 2006. № 7. С. 46.

ЧУВАРДИН, Г. С. Барон Петр Николаевич Врангель как представитель российской военной элиты начала XX в.. *Вестник Российского университета дружбы народов*. Серия: История России, 2010, (1), 118-131. (дата обращения: 22.06.2020). Dostupné z: <https://cyberleninka.ru/article/n/baron-petr-nikolaevich-vrangel-kak-predstavitel-rossiyskoy-voennoy-elity-nachala-hh-v>.

ДЕНИКИН, А.И. *Очерки русской смуты. Т.1. Крушение власти и армии (Февраль - сентябрь 1917 г.)*. Москва: Наука, 1991. 67, 518 с. ISBN 5-02-008582-0.

ФИЦПАТРИК, Ш. *Русская революция*. Перевел Любомир СЕДЛАК. Brno: CPRESS, 2017. ISBN 978-80-264-1687-6.

ГАНИН, А. В. "Гражданская война: выбор офицеров". *"Преподавание истории в школе"*. 2019, № 8, (С. 33–40).

ГРЕБЕНКИН Игорь Николаевич. Разложение российской армии в 1917 г. : факторы и акторы процесса. *Новейшая история России*, 2014, 3 (11), pp. 145-161.

ХЕСИН С. Е., Матросы революции: Участие военных моряков в борьбе за упрочение Советской власти (октябрь 1917 - март 1918). Москва: Воениздат, 1958, 392 с.

ХОЛОДОВ Владимир Александрович. "Первая мировая война в восприятии русских солдат" *Среднерусский вестник общественных наук*, 2014, 1 (31), 220-225. (дата обращения: 22.06.2020). Dostupné z: <https://cyberleninka.ru/article/n/pervaya-mirovaya-voyna-v-vozpriyatii-russkih-soldat>.

ИЗМЕСТЬЕВ, П. И. 1923. *Очерки по военной психологии. Некоторые основы тактики и военного воспитания*. Пг.: Военизда, 1923. - VIII, 102 с.

КАСЬЯНОВ Валерий Васильевич, Ковалев Виталий Владимирович, & Самыгин Сергей Иванович. Причины революции 1917 года в России (социокультурный аспект). *Историческая и социально-образовательная мысль*, 2017, 9 (4-1), 23-32. (дата обращения: 16.06.2020). Dostupné z: <https://cyberleninka.ru/article/n/prichiny-revoljutsii-1917-goda-v-rossii-sotsiokulturnyy-aspekt>.

КАТКОВ Г. М. *Февральская революция*. М.: Русский путь, 1997, ISBN: 5-85887-026-0.

КОСТЕНКО, В. П. *На «Орле» в Цусиме : Воспоминания участника русско-японской войны на море в 1904–1905 гг.* Ленинград: Судпромгиз, 1955, 554 с.

МАКАРОВА Надежда Николаевна. "«Пока живой-писать буду. . . »: повседневность чувств эпохи Великой Отечественной войны (по материалам личной переписки магнитогорцев)" *Новейшая история России*, 2016, 3 (17), 159-174. (дата обращения: 13.06.2020). Dostupné z: <https://cyberleninka.ru/article/n/poka-zhivoy-pisat-budu-povsednevnost-chuvstv-epohi-velikoy-otechestvennoy-voyny-po-materialam-lichnoy-perepiski-magnitogortsev>.

НЕФЕДОВ С. А. *История России. Факторный анализ. Том II, От окончания Смуты до Февральской революции*. Москва: Издательский дом "Территория будущего", 2011. 685 с. ISBN 978-5-91129-064-1.

НИКИФОРОВ А. Л. Русская императорская гвардия в годы Первой мировой войны. *Царскосельские чтения*, 2014, I (XVIII), 81-87. (дата обращения: 21.05.2020). Dostupné z: <https://cyberleninka.ru/article/n/russkaya-imperatorskaya-gvardiya-v-gody-pervoy-mirovoy-voyny>.

ПАВЛОВА, О. И. «Рыцарь белой идеи» (генерал А. А. Фон Лампе). *Известия высших учебных заведений. Поволжский регион. Гуманитарные науки*, 2008, (2), 43-49. (дата обращения: 16.06.2020). Dostupné z: <https://cyberleninka.ru/article/n/rytsar-beloy-idei-general-a-a-fon-lampe>.

ПЕТРАШ В.В. Моряки Балтийского флота в борьбе за победу Октября. М.; Л., 1966. С. 24—28; Хесин С.С. Октябрьская революция и флот. М.: Наука, 1971.

ПОЧЕБУТ, Л. Г. [и др.] Социальная психология. Санкт-Петербург: Питер, Санкт-Петербург, Питер, 2017, 399 с. ISBN 978-5-496-02962-9.

СЕНЯВСКАЯ Е. С. Психология войны в XX веке: исторический опыт России *Российская политическая энциклопедия*, М.; 1999 ISBN 5-8243-0084-4.

СМЫКАЛИН А.С. *Перлюстрация почтовой корреспонденции и почтовая военная цензура в России и СССР*. Москва: Юстиция, 2020, 269 с.

ВОЛКОВ С. В. «Земшарная республика» вместо «Единой и неделимой»: Почему РФ-ещё не Россия. *Невостребованное наследие империи*. 1-е. Москва: Вече, 2010. 352 с. (Русский вопрос). ISBN 978-5-9533-4528-6.

WILDMAN, Allan. "The February Revolution in the Russian Army." *Soviet Studies*, vol. 22, no. 1, 1970, pp. 3–23., www.jstor.org/stable/149649. Accessed 23 June 2020.

Prameny:

БРУСИЛОВ, А. *Мои воспоминания: Брусиловский прорыв. ЭСКМО*, 2013, 500 стр, ISBN: 978-5-699-58111-5.

Дневники императора Николая II. М.: Орбита, 1992. С. 618–625.

ЧАДАЕВА, О. Н. с предисл. М. Н. Покровского *Солдатские письма 1917 года*. Москва: Гиз, 1927. - 165, [2] с.

ИЛЬИН-ЖЕНЕВСКИЙ, А. Ф. Почему солдаты и матросы стали под знамена Октября: (письма солдат и матросов в редакцию большевистских газет 1917 года). Ленинград: Ленинградск, 1933, 138 с.

КРАУЗЕ Фридрих. Письма с Первой мировой / отв. ред. Л.А. Булгакова. — СПб.: Нестор-История, 2013. — 332 с. (Источник информации-портал История.РФ, <https://histrf.ru/biblioteka/pamyatniki-geroyam-pervoy-mirovoy/b/pis-ma-s-piervoi-mirovoj>).

ЛУКОМСКИЙ, А. Из воспоминаний генерала Лукомского. *Архив русской революции*. Берлин: Слово, 1921. Т. II. С. 14-44.

ЛЫЧЕВ, И. *Воспоминания потёмкинца. К двадцатилетию революционного мятежа на броненосце «Потёмкин»*, с предисл. и под ред. тов. Зофа. Москва: Молодая гвардия, 1925.

Особые журналы Совета министров Российской империи. 1909 – 1917 гг. / 1917 год. М.: РОССПЭН, 2009. С. 7 – 8.

ШЕСАРЕВ, А. Е. *Письма с фронта: 1914-1917.* Москва: Кучково поле, 2012, 800 стр, ISBN: 978-5-9950-0170-6.

Internetové zdroje:

БУДБЕРГ, А. Дневник белогвардейца.[online] — Мн.: Харвест, М.: АСТ, 2001; 3 августа— 31 октября 1919 г. Архив русской революции в 18 тт. — М.: Терра, 1991 (том 15). Dostupné z: <http://militera.lib.ru/db/budberg/01.html>

Феноменологический и герменевтический подходы в качественных психологических исследованиях- Культурно-историческая психология. [online] 2009. Том. 5, №1. (дата обращения: 13.06.2020). Dostupné z: https://psyjournals.ru/kip/2009/n1/Bousygina_full.shtml

ГРАФ, Г. К. *Революция и флот. Балтийский флот в 1917–1918 гг.*[online]. Вече, 2011, 320str, ISBN: 978-5-9533-6176-7. Dostupné z: <http://flibusta.is/b/461874/read>

Историческая психология. [online] (дата обращения: 13.06.2020). <https://zaochnik.com/spravochnik/psihologija/teorija-i-metodologija-istorii/istoricheskaja-psihologija/>

Прости, «Аврора». *Комсомольская правда* [online]. 2003. 21 мая. Dostupné z: <https://www.kp.ru/daily/23034/3777/>

СТЕПУН, Ф. А. *Из писем прапорщика-артиллериста.*[online]. Томск: Водолей, 2000. 191 s. ISBN 5-7137-0134-4. Dostupné z: <http://militera.lib.ru/db/stepun/index.html>

ВОЛКОВ С. В. Забытая война. *Статья. Сайт историка С. В. Волкова* [online]. 2004, [cit 2020-06-20]. Dostupné z: <http://swolkov.org/publ/27.htm>

ВРАНГЕЛЬ, Петр Николаевич Врангель. *Записки. Ноябрь 1916 г. - ноябрь 1920 г* [online]. Dostupné z: <http://militera.lib.ru/memo/russian/vrangel1/01.html>